

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра політології та державного управління**

Еволюція політичного режиму Угорщини в роки прем'єрства

В. Орбана

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:

студент 4 курсу, 407 групи

Савченко Євгеній Михайлович

Керівник:

Доктор політичних наук,

професор Круглашов А.М.

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ 2026 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Круглашов А.М.

Чернівці – 2026

Анотація

У кваліфікаційній роботі досліджено еволюцію політичного режиму Угорщини в період прем'єрства Віктора Орбана. Проаналізовано трансформацію політичної системи держави від моделі консолідованої демократії до неліберальної демократії та гібридного режиму. Розкрито особливості конституційних і законодавчих змін, механізми концентрації влади, трансформацію партійної системи, стан демократичних інститутів і громадянських свобод. Особливу увагу приділено внутрішньополітичним та зовнішньополітичним наслідкам політики В. Орбана, а також впливу його діяльності на відносини Угорщини з Європейським Союзом та Україною.

Ключові слова: політичний режим, Угорщина, Віктор Орбан, неліберальна демократія, авторитаризм, демократія, партійна система, Європейський Союз, політична трансформація, «Фідес».

Abstract

The qualification thesis examines the evolution of Hungary's political regime during the premiership of Viktor Orbán. The study analyzes the transformation of the Hungarian political system from a consolidated democracy to an illiberal democracy and a hybrid regime. Particular attention is paid to constitutional and legislative reforms, mechanisms of power concentration, changes in the party system, and the condition of democratic institutions and civil liberties. The research also explores the domestic and foreign policy consequences of Orbán's governance, as well as its impact on Hungary's relations with the European Union and Ukraine.

Keywords: political regime, Hungary, Viktor Orbán, illiberal democracy, authoritarianism, democracy, party system, European Union, political transformation, Fidesz.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Є.М. Савченко

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ.....	6
1.1. Поняття політичного режиму та його класифікація.....	6
1.2. Дослідження концепції «неліберальної демократії» як основи політичного курсу В. Орбана.....	15
1.3. Аналіз джерел та літератури.....	20
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК РЕЖИМУ В. ОРБАНА В УГОРЩИНІ.....	25
2.1. Шлях партії ФІДЕС до влади та особливості виборів 2010 року.....	25
2.2. Конституційні та законодавчі зміни як інструменти авторитарної консолідації влади.....	27
2.3. Вплив політичного лідерства В. Орбана на систему державного управління.....	31
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ (2022–2026 рр.).....	38
3.1. Інституціоналізація надзвичайного стану як механізм обмеження парламентаризму в Угорщині.....	38
3.2. Зовнішньополітичні аспекти політики уряду В. Орбана : відносини з ЄС та позиція щодо України.....	42
3.3. Політичні перспективи режиму в умовах появи нової опозиції (партія TISZA).....	47
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дослідження еволюції політичного режиму Угорщини в роки прем'єрства Віктора Орбана набуває особливої актуальності в умовах трансформації сучасних демократичних систем та зростання ролі гібридних і неліберальних моделей правління в країнах Центрально-Східної Європи. Угорщина, яка після падіння соціалістичного режиму демонструвала успішний транзит до демократичного устрою, упродовж останнього десятиліття стала прикладом поступової ерозії ліберально-демократичних інститутів та формування специфічної моделі влади, що поєднує елементи демократії з авторитарними практиками. Сучасний угорський політичний режим дедалі частіше характеризується як «гібридний» або «неліберальна демократія». В умовах загальноєвропейських криз, посилення популізму та геополітичних викликів, зокрема війни в Україні, аналіз політичного курсу уряду В. Орбана дозволяє глибше зрозуміти тенденції розвитку сучасних політичних режимів, а також їх вплив на європейську інтеграцію та систему міжнародних відносин.

Наукова розробленість теми характеризується значною різноманітністю підходів та дослідницьких напрямів. Умовно наукові праці можна поділити на кілька груп. До першої належать теоретико-методологічні дослідження політичних режимів та їх типологізації, представлені роботами Д. Коллієра і С. Левітського, А. Гарбадіна, Д. Ільницької, І. Соколової, які заклали основу для аналізу трансформаційних процесів у політичних системах. Другу групу становлять дослідження концепції «неліберальної демократії» як специфічної форми сучасного політичного режиму, зокрема праці Н. Кадук, І. Застави, а також зарубіжних авторів, які аналізують феномен «орбанізму». Третю групу формують роботи, безпосередньо присвячені політичному режиму Угорщини, його трансформації та особливостям функціонування, серед яких варто відзначити дослідження А. Приходька, Д. Ткача, В. Фірсанова, А. Бозокі. Окрему групу становлять праці, що аналізують політичне лідерство Віктора Орбана, вплив популізму,

медіакратії та інституційних змін на політичну систему країни – А. Метельська, Д. Ткач.. Водночас, незважаючи на значний науковий доробок, комплексне дослідження еволюції політичного режиму Угорщини у взаємозв'язку з внутрішніми та зовнішніми чинниками, особливо у період після 2022 року, залишається недостатньо розробленим, що й зумовлює необхідність нашого дослідження.

Об'єктом дослідження є політичний режим як форма організації та функціонування державної влади.

Предметом дослідження виступає еволюція політичного режиму Угорщини в період прем'єрства Віктора Орбана.

Метою дослідження є комплексний аналіз трансформації політичного режиму Угорщини в роки прем'єрства В. Орбана, виявлення його ключових характеристик, механізмів функціонування та перспектив розвитку.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні **завдання**:

- розглянути основні підходи до сутності поняття «політичного режиму» та його типології;
- дослідити концепцію «неліберальної демократії» як ідейну основу політичного курсу В. Орбана;
- охарактеризувати процес становлення режиму ФІДЕС та особливості виборів 2010 року;
- визначити роль конституційних і законодавчих змін у консолідації влади;
- проаналізувати сучасний стан політичного режиму Угорщини та основні виклики його розвитку у 2022–2026 роках.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові теоретичні методи. Зокрема, використано метод аналізу для вивчення структури політичного режиму та його складових елементів; метод синтезу для узагальнення отриманих результатів; порівняльний метод для зіставлення політичного режиму Угорщини з іншими країнами Центрально-Східної Європи; історико-логічний метод для дослідження еволюції режиму в

динаміці; системний підхід для розгляду політичного режиму як цілісної взаємопов'язаної системи. Під час аналізу текстових даних у дослідженні використовувався генеративний ШІ ChatGPT-4. Також застосовувалися інструменти Gemini, виключно для стилістичного редагування та виправлення граматичних помилок у перекладах англomовних джерел для дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання матеріалів дослідження у навчальному процесі при викладанні курсів з політології, міжнародних відносин та європейських студій, а також у подальших наукових розвідках, присвячених проблемам трансформації політичних режимів, демократизації та популізму. Крім того, результати можуть бути корисними для аналітичної діяльності у сфері публічної політики та міжнародних відносин, зокрема в контексті оцінки політичних процесів у країнах Європейського Союзу.

Структура дослідження зумовлена його метою та завданнями і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (51 позиція), додатків (4 позиції). Загальний обсяг дослідження становить – 69 сторінок, з них основного тексту – 59 сторінок.

Перший розділ присвячений теоретичним засадам аналізу політичних режимів та концепції неліберальної демократії. У другому розділі розглядається процес становлення та розвитку режиму В. Орбана, включаючи інституційні трансформації та роль політичного лідерства. Третій розділ зосереджений на сучасному стані режиму, його внутрішніх і зовнішніх викликах, а також перспективах подальшого розвитку в умовах нових політичних реалій.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ

1.1. Поняття політичного режиму та його класифікація

Поняття політичного режиму посідає важливе місце в політичній науці, оскільки дає змогу визначити характер функціонування державної влади, способи її реалізації та особливості взаємодії між владними інститутами і суспільством. Саме через аналіз політичного режиму можна з'ясувати, якою мірою у державі забезпечуються права і свободи громадян, діють демократичні механізми, а також якими є межі політичної участі та контролю. У зв'язку з цим з'ясування сутності поняття політичного режиму та основних підходів до його класифікації є необхідною теоретичною передумовою для подальшого дослідження трансформації політичних систем, зокрема еволюції сучасного політичного режиму Угорщини.

У політичній науці для опису соціального характеру і порядку відносин правителів і громадян, а також методів і ефективності владарювання в цілому використовується категорія «політичний режим» (від лат. *regimen* – управління). Слід відзначити, що політичний режим являє собою комплекс взаємодіючих компонентів здійснення політичної влади. З часів Стародавньої Греції до наших днів у політології існує безліч визначень політичних режимів, а сутність цих визначень розкривається через їх типологію та класифікацію, за якою політичні режими поділяються на демократичні та автократичні (недемократичні). У свою чергу, недемократичні (автократичні) поділяються на авторитарні та тоталітарні [3, с. 124]. Такий підхід дозволяє сформулювати загальне уявлення про характер політичного режиму в країні, однак рівень демократичності, її реальність у різноманітні політичних відносин може бути різною.

В основі політичного режиму сучасний французький політолог Ж.- Л. Кермонн складовими політичного режиму вважає:

- легітимність влади;
- структуру інститутів;
- партійну систему (визначальна риса політичного режиму);
- форма держави [13, с. 17].

Політичний режим, на думку Н. Кадук, – це «спосіб функціонування інститутів політичної влади, характер взаємовідносин між політичними акторами, що проявляється через сукупність найбільш типових методів і засобів здійснення влади, які оформляють та структурують реальний процес взаємовідносин держави й суспільства» [12, с. 17]. Власне, варто погодитися з думкою автора, що саме соціологічний підхід повною мірою розкриває сутність поняття «політичний режим».

В. Бусленко у своїх роботах розглядав політичний режим як «спосіб підвищення цілісності функціонування соціальної системи, який регулярно реалізований у заданих територіальних межах» [4, с. 29]. Автором відзначено, що основним розходженням для упорядкування у суспільстві слугує розходження між авторитарним та демократичним режимом.

Г. Пауелл – розглядає політичну систему як комплекс інтеракцій, які впливають на застосування легітимного фізичного примусу, підкреслюючи, що система складається не з конкретних осіб, а лише з ролей, до яких ці особи входять або виходять, змінюючи роль [18, с. 104].

Так, розглядаючи феномен політичного режиму, М. Дюверже звертав особливу увагу на тип організації влади, сполучення системи партій, способів голосування, одного чи кількох типів прийняття рішень, однієї або кількох структур груп тиску [7].

Загалом поняття «політичний режим» прийнято розглядати через призму трьох підходів: інституціональний (політико-правовий), політико-системний та соціологічний.

В античній традиції сучасне поняття політичного режиму (відповідником якого в той час могло бути слово «політія») трактується як політичний порядок, законність, стиль управління містом-державою, взаємодії між правлячою меншістю та підпорядкованою більшістю, легітимізація якого відбувається у результаті сприйняття громадянами, а отже, визнання за справедливі основних цінностей цього режиму, які власне і визначають його якісні характеристики [31].

Головними індикаторами існування політичного режиму, на наш погляд, є: політична інтеракція (взаємодія) між людьми, їх організаціями, яка набуває такого значення (політичності) у випадках: а) взаємодії в процесі реалізації публічної влади (наприклад, взаємодія між трьома гілками влади або між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування); б) взаємодії з метою отримання доступу до реалізації публічної влади або можливості впливати на неї для здійснення своїх цілей та інтересів [36, с. 431].

Своєрідним пунктом віднесення та одночасно учасником політичної інтеракції є держава, яка як представник втілення загального інтересу суспільства виступає як нормативний центр політичної системи і тому наділена максимальною повнотою публічної влади, що виявляється у здатності державних органів (законодавчих, виконавчих та судових) до нав'язання волі громадянам у вигляді нормативних актів, адміністративних рішень та постанов, судових рішень, під загрозою застосування легального фізичного примусу в разі їх невиконання або порушення. Тут слід звернути увагу на те, що держава визначає межі свободи політичної діяльності як для зовнішніх щодо себе політичних акторів, так і для себе самої, визначаючи, наприклад, норми взаємодії між трьома гілками влади.

В такий спосіб «політичний режим» означає те, як організована та як відбувається взаємодія (тобто які засади, принципи лежать в її основі) як між політичними акторами в рамках політичної системи, так і між ними та її оточенням. Причому відповідь на ці питання, а отже, визначення суті

політичного режиму в тій або іншій країні вимагає проведення не тільки нормативного (того, що формально формує політичний режим згідно з нормами, закладеними в конституцію та інші нормативно-правові акти), але й емпіричного (що фактично являє собою політичний режим на практиці) аналізу. Як вже було зазначено вище, політична інтеракція, може відбуватися як всередині політичної системи, так і на «вході» та «виході» з неї (з «зовнішньої» сторони системи), тому категорія політичного режиму, на наш погляд, включає у себе також ті інтеракції, які відбуваються поза межами аналітично окресленої політичної системи, в тих точках, де оточення намагається вплинути на систему (на «вході»), або де видає продукт реакції на вплив оточення (на «виході») [37, с. 62]. Саме тому, з нашої точки зору, політичний режим не слід ототожнювати з політичною системою, оскільки ця категорія (режим) охоплює як спосіб функціонування самої політичної системи, так і способи її взаємодії зі своїм оточенням, зокрема з громадянським суспільством.

Враховуючи це, некоректним видається ототожнення політичного режиму з формою правління, що є характерним для представників інституціонального підходу до тлумачення політичного режиму. На наш погляд, категорія політичного режиму є значно ширшою, ніж поняття «форма правління». За словами українського вченого Ф. Кирилюка, «зовні форма правління зумовлена насамперед тією юридичною і фактичною роллю, яку відіграє глава держави, а також порядком формування цього інституту» [21, с. 190]. Однак по суті визначальними тут є взаємовідносини між органами законодавчої і виконавчої влади. Таким чином, ми бачимо, що поняття «форма правління», охоплюючи собою лише такий аспект функціонування політичної системи, як спосіб організації влади, зумовлений принципами взаємовідносин вищих державних органів, відображає лише один із компонентів політичного режиму. Це підтверджує також і той факт, що форма правління поряд із формою державного устрою є елементом форми

держави, а поняття «політичний», як ми це вже визначили, є значно ширшим, ніж поняття «державний».

Тому розглянувши основні теоретичні підходи до визначення поняття «політичний режим», ми можемо констатувати, що саме соціологічна традиція осмислення цієї категорії дає змогу адекватно відобразити та пояснити суть тих суспільно-політичних, економічних та психологічних явищ, сукупність та взаємодія яких у політичному просторі тієї або іншої країни формує її політичний режим.

Перевага використання цього підходу для подальших досліджень у цій сфері полягає у тому, що відшукуючи корені влади у суспільстві, тобто її соціальні основи, звертаючись до проблем взаємодії держава–особистість та в ширшому сенсі – держава – громадянське суспільство, а також беручи до уваги ті фактори, які не завжди безпосередньо пов'язані з функціонуванням політичної системи (історичні, економічні, соціальні, міжнародні тощо), він дає змогу якнайповніше та багатоаспектніше розкрити процес функціонування останньої [3].

Тоді як предметне поле інституціонального підходу звужується до аналізу лише такого аспекту функціонування політичної системи, як спосіб формування та реалізації (як горизонтально – розподіл влади на три гілки та їх співвідношення, так і вертикально – між центром та регіонами) державної влади, тобто до з'ясування відносин між інституціональними суб'єктами політики.

Із огляду на це, політичний режим, на наш погляд, можна визначити як спосіб функціонування політичної системи, який забезпечує регуляцію її роботи та виявляється у вигляді сукупності найбільш типових для цього суспільства способів організації та функціонування основних політичних інститутів, комплексу методів та засобів (у тому числі ідеологічного порядку), що використовують органи влади для впливу на підвладних, а також системних принципів, на які вони при цьому опираються, які оформляють та структурують реальний процес взаємодії держави,

суспільства, особистості, відображаючи тим самим фактичний стан конкретних політичних відносин, прав та свобод громадян, ступінь їхньої політичної активності, стан законності. Це є свого роду політичний клімат у цьому суспільстві, який справляє вплив на динаміку його розвитку та характер політичного життя у цій державі [21, с. 212].

Загальними показниками будь-якого політичного режиму є: ступінь реальності забезпечення прав і свобод громадян; ступінь захищеності та забезпеченості гарантіями прав і свобод громадян (політичного й ідеологічного вибору, економічної свободи) та ступінь врахування інтересів різних соціальних груп (у тому числі меншин) тощо; роль права в житті суспільства та вирішенні державних справ; способи легітимації (узаконення) державної влади; співвідношення правових і неправових способів здійснення владних функцій; методи, інтенсивність і правова обґрунтованість використання силових структур, інших ресурсів влади; місце та роль у державному житті апарату примусу; участь громадян та їх об'єднань у політичному житті держави; основні способи вирішення конфліктів, що виникають у суспільстві; механізм ідеологічного тиску [26, с. 48].

Сутність політичного режиму дозволяє провести чітку межу між різними державами. Він є певною мірою «лакмусовим папірцем», за допомогою якого можна визначити відповідність між проголошеними положеннями насамперед форми державного правління та їх реальним втіленням у життя. Це пов'язано з тим, що і монархії і республіки можуть бути як реальними, так і номінальними (формальними). Державний режим допомагає відрізнити демократичну форму держави, що реально забезпечує політичну свободу й антидемократичну, за якої політична свобода або ще не досягнута, або придушується [46, с. 57]. Можемо зазначити, що різниця демократичних і антидемократичних режимів показує, що суб'єкти державного спілкування в номінальній монархії лише формально можуть бути підданими, але фактично вони є громадянами, які можуть активно приймати участь у формуванні та здійсненні реальної державної влади. І

навпаки, можливими є випадки, коли за антидемократичного режиму в номінальній республіці більшість громадян фактично можуть перетворитися в пасивний об'єкт влади, підвладних, які не здатні впливати на формування і здійснення влади.

Як функціональна характеристика політичної системи (комплекс взаємодій, за допомогою яких досягається та здійснюється для суспільства владний розподіл ресурсів) політичний режим формує систему державних і недержавних політичних інститутів і організацій, що здійснюють соціально-політичне управління в суспільстві. Доведено, що такий підхід до визначення політичного режиму має назву правового, або інституціонального, тому що робить акцент на формально-юридичних, процедурних характеристиках, та знаходить закріплення у конституції і законах країни. Він є способом функціонування політичної системи, методом управління, тому що визначає міру політичної свободи і відкритості країни. Його характер залежить від історичного періоду, який переживає держава, політичної системи, хода політичного процесу та розстановки політичних сил в країні. «На нього здійснюють вплив політичні традиції і норми, політична культура, усі компоненти політичної системи» [26, с. 47].

Другий підхід – соціологічний, будується на соціальних основах взаємодії держави, влади та громадянського суспільства, та визначає політичний режим як соціально-політичний механізм взаємодії керуючих і керованих, як «сукупність елементів ідеологічного, інституціонального і соціологічного порядку, які сприяють формуванню політичного управління країною у певний період її розвитку». Політичний режим по суті – це комплекс взаємодіючих між собою компонентів (культурних, правових, соціально-економічних та політичних), які свідчать про те, як здійснюється політична влада [3].

На нашу думку, політичний режим в рамках політичної системи характеризує політико-владні взаємовідносини між тими, хто володарює й тими хто підпорядковується. Ознаками політичного режиму є: а) процедури і

способи формування владних інститутів; б) стиль ухвалення політичних рішень; в) взаємозв'язок між владою і громадянами [3].

Залежно від соціально-політичних і культурних характеристик політичні режими поділяються на: тоталітарні (лат. «totalis» означає «цілий») в яких відбувається підкорення громадянського суспільства державній владі, повний контроль і жорстка регламентація з боку держави всіх сфер життєдіяльності суспільства, кожної людини за допомогою прямого озброєного насильства. До тоталітарних відносяться: деспотія, олігархія, охлократія, фашизм, націонал-соціалізм, комуністичний тоталітаризм; авторитарні, коли вся повнота влади зосереджена у однієї особи (монарха, диктатора) або правлячої групи. Він виникає в умовах, якщо громадянське суспільство або не спроможне контролювати державні структури, або саме суспільство опинилося під загрозою розпаду. Очевидно, що більшість обмежень в умовах авторитарного режиму мають політичний характер і поширюються в основному на політичну сферу.

Під впливом зовнішніх і внутрішніх обставин тоталітарні й авторитарні політичні режими трансформуються в демократичні. Ознаками (властивостями) якого є: формальне визнання народу джерелом влади, сувереном у державі; суспільно-політичний плюралізм; виборність найважливіших органів публічної влади; поділ влади; юридична рівність громадян; захист людини від свавілля та беззаконня; врахування інтересів більшості й меншості; ефективні механізми прямого впливу населення на характер державної влади; надання свободи особі у сферах економічного, політичного і культурного життя; наявність правової основи, що відображає об'єктивні потреби розвитку особи й суспільства.

Політичний режим, як «комплекс елементів інституціонального, соціологічного та ідеологічного порядків, що утворюють політичну владу конкретної країни на певний період» являє собою порядок соціального життя, встановлений державною владою. Він містить у собі сукупність норм, правил для досягнення державною владою та державним управлінням

завдань, що стоять перед суспільством. За його допомогою забезпечується громадський порядок – система суспільних відносин, урегульована правовими та соціальними нормами [9, с. 14].

Отже, політичний режим слід розуміти як форму організації та здійснення державної влади, що охоплює сукупність способів, інструментів і практик її реалізації, які визначають характер взаємодії між владними структурами та суспільством, рівень гарантій прав і свобод людини, а також ставлення державних інститутів до правових засад власної діяльності. Зміст цього поняття розкривається через низку ключових характеристик, зокрема особливості здійснення влади, механізми її формування, специфіку взаємовідносин між державою і суспільством, роль недержавних суб'єктів у політичному процесі, характер обмежень і заборон, значення ідеології, тип політичного лідерства, баланс між правами та свободами громадян, функціонування засобів масової інформації, місце політичних партій, співвідношення законодавчої та виконавчої влади, а також роль силових структур і домінуючі моделі політичної поведінки. Категорія політичного режиму є фундаментальною для розуміння способу функціонування державної влади, що зумовило появу різних наукових підходів до її класифікації. Найбільш поширеним у сучасній політичній науці є поділ режимів на демократичні та недемократичні, причому до останніх відносять авторитарні, автократичні та тоталітарні форми правління. Водночас значного поширення набула типологія, запропонована Х. Лінцом, який виокремлював п'ять основних типів політичних режимів: демократичний, авторитарний, тоталітарний, посттоталітарний та султаністський.

1.2. Дослідження концепції «неліберальної демократії» як основи політичного курсу В. Орбана

Концепція «неліберальної демократії» посідає центральне місце у дослідженні політичного курсу Віктора Орбана, оскільки саме вона дає змогу пояснити специфіку трансформації угорської політичної системи від моделі постсоціалістичної демократизації до режиму, що зберігає виборчі процедури, але дедалі помітніше відходить від класичних ліберально-демократичних стандартів. У сучасній політичній науці неліберальна демократія розглядається як одна з форм «дефектної демократії», у якій формальні інститути народовладдя продовжують існувати, однак їхній реальний зміст деформується через послаблення верховенства права, звуження простору громадянських свобод, нерівність політичної конкуренції та концентрацію влади в руках правлячої еліти [12, с. 17]. У цьому сенсі угорський політичний досвід є особливо показовим, оскільки він демонструє, як демократичний мандат може бути використаний не для поглиблення ліберальної демократії, а для її поступового інституційного демонтажу.

Актуальність концепту «неліберальної демократії» у поясненні політики В. Орбана (див. Додаток А) зумовлена тим, що сучасні процеси демократизації не завжди ведуть до утворення стійких ліберальних режимів. Як слушно зауважується в науковій літературі, глобальний характер демократизації не виключає зворотного руху до авторитаризму, а в окремих країнах демократичні процедури можуть співіснувати з авторитарними практиками правління [11]. Саме тому в політичному дискурсі дедалі частіше застосовуються поняття «квазідемократія», «псевдодемократія», «гібридна демократія», однак саме категорія «неліберальної демократії» найбільш точно фіксує ситуацію, коли влада спирається на результати виборів, але водночас не забезпечує належного функціонування стримувань і противаг, громадянського контролю та правової обмеженості держави.

Теоретичне осмислення неліберальної демократії значною мірою пов'язане з працями Фаріда Закарії, який запропонував розмежовувати ліберальну демократію як систему, що поєднує виборність влади з реальними гарантіями свободи, та неліберальну демократію як політичну форму, в якій наявність виборів не супроводжується належним захистом прав особи, незалежністю інститутів і дотриманням конституційних обмежень [12, с. 17].

У цьому контексті принципово важливо, що термін «неліберальна демократія» вказує не просто на відсутність певних інституційних елементів, а на незасвоєність фундаментальних цінностей лібералізму, насамперед ідеї обмеженої влади, пріоритету права, політичного плюралізму та автономії громадянського суспільства [18, с. 217]. Відповідно, неліберальна демократія є не повноцінною альтернативою ліберальній демократії, а радше її деформованою формою, в якій демократична процедура використовується як механізм легітимації владної монополії.

Угорський випадок за прем'єрства Віктора Орбана цілком відповідає цій логіці. Повернувшись до влади у 2010 році, ФІДЕС на чолі з Орбаном отримала конституційну більшість у Державних зборах, що створило передумови для масштабного інституційного переформатування держави [28, с. 92]. Від цього моменту демократична процедура перестала бути лише механізмом зміни уряду й перетворилася на ресурс глибокої трансформації всього політичного режиму. Саме тому дослідники розглядають угорський політичний розвиток не як звичайну зміну політичного курсу, а як поступовий перехід від демократичної моделі до режиму з виразними авторитарними ознаками [22, с. 121]. Йдеться не про раптовий злам, а про послідовне розмивання ліберально-демократичного змісту держави за збереження формальних процедур представницької демократії.

Важливою особливістю неліберальної демократії як основи політичного курсу Орбана є трактування виборчої перемоги як універсального мандата на майже не обмежене правління. У такій логіці перемога на виборах розуміється не як тимчасове делегування повноважень у

межах правової системи, а як право радикально змінювати інституційну архітектуру держави відповідно до інтересів правлячої сили. Саме такий підхід дозволив Орбану та його команді здійснити численні конституційні й законодавчі зміни, які послабили механізми горизонтальної підзвітності, звузили автономію судової влади та підпорядкували ключові інститути логіці політичної лояльності [48, р. 86-101]. Внаслідок цього державний механізм дедалі більше втрачає ознаки збалансованої системи та набуває рис керованої політичної вертикалі.

Концепція неліберальної демократії в угорському варіанті тісно пов'язана також із проблемою «тиранії більшості». В умовах, коли правляча партія володіє конституційною більшістю, сама парламентська перевага починає функціонувати як інструмент витіснення альтернативних політичних позицій, а не як елемент представницького балансу. Д. Ткач цілком слушно наголошує, що перемога коаліції ФІДЕС – УГС, ХДНП фактично означала перехід до диктатури більшості в Державних зборах Угорщини [28, с. 92]. Це дає підстави стверджувати, що неліберальна демократія в угорському контексті не заперечує вибори як такі, але змінює їхню функцію: з інструмента політичної конкуренції вони перетворюються на засіб стабілізації довготривалого домінування однієї політичної сили.

Не менш важливим виміром політичного курсу Орбана є його ідеологічне наповнення. Неліберальна демократія в Угорщині подається не як відхилення від норми, а як свідомо обрана модель розвитку, що апелює до захисту національного суверенітету, традиційних цінностей, культурної ідентичності та морального порядку. Сам Орбан неодноразово відкрито використовував поняття «неліберальної демократії», позиціонуючи його як альтернативу західній ліберальній моделі [30, с. 329]. У цьому полягає одна з головних особливостей орбанівського проєкту: він не лише застосовує авторитарні практики, а й прагне надати їм світоглядного виправдання. Така ідеологізація влади дозволяє представляти обмеження ліберальних свобод не

як порушення демократичних принципів, а як нібито необхідну умову збереження нації, стабільності та державної ефективності [7, с. 128].

У межах цього дискурсу особливу роль відіграє лідерський чинник. Політична еволюція Віктора Орбана засвідчує його здатність адаптувати власну ідеологічну риторику до суспільних настроїв, перетворюючи її на інструмент довготривалого політичного контролю. Якщо на початкових етапах кар'єри Орбан асоціювався з євроатлантичним вектором розвитку Угорщини, то згодом його політичний стиль набув виразних консервативно-популістських рис, у яких поєднуються націоналізм, антиелітарна риторика, критика ліберального Заходу та акцент на «традиційних цінностях» [15, с. 116].

У цьому контексті досить показовою є концепція інформаційної автократії, відповідно до якої сучасний автократ не обов'язково спирається винятково на репресії, а активно використовує іміджеві технології, соціологічне вивчення електорату, медійну маніпуляцію та правоконсервативну символіку для легітимації власного домінування [15, с. 117]. Політичний курс Орбана значною мірою відповідає цій моделі, адже його влада ґрунтується не лише на інституційному контролі, а й на здатності репрезентувати себе як виразника «справжніх» інтересів нації.

Зміст неліберальної демократії в угорському випадку найповніше виявляється у зміні співвідношення між гілками влади. Як свідчить історико-політичний аналіз, в сучасній Угорщині виконавча, законодавча і судова влада дедалі більше взаємопов'язуються навколо підтримки правлячої сили, що суперечить класичному принципу поділу влади [28, с. 92]. Така тенденція означає не просто адміністративне посилення уряду, а глибшу трансформацію самої політичної системи, в якій інституційна автономія поступається місцем політичній інтеграції навколо лідера та його партії. Саме тому дослідники дедалі частіше характеризують сучасну Угорщину як державу, що «набула рис однопартійного домінування без формального скасування багатопартійності» [30, с. 331; 34, р. 1175].

Водночас неліберальна демократія Орбана не є тотожною класичному авторитаризму чи тоталітаризму. Її специфіка полягає в тому, що вона зберігає демократичну оболонку – вибори, парламент, партійну систему, конституційний порядок – але сутнісно підпорядковує ці елементи логіці режимного самозбереження. Саме в цьому полягає її особлива небезпека: вона не заперечує демократію відкрито, а трансформує її зсередини, підміняючи ліберальний зміст процедурною формою [11]. Угорський режим за Орбана став прикладом того, як неліберальна демократія може функціонувати доволі стабільно, спираючись на електоральну підтримку, медійний вплив, контроль над інституціями та ідеологічну мобілізацію суспільства.

Таким чином, дослідження концепції «неліберальної демократії» як основи політичного курсу В. Орбана дає змогу дійти висновку, що саме ця концепція найточніше пояснює логіку еволюції сучасного угорського режиму. Її сутність полягає у поєднанні демократичних процедур із поступовим демонтажем ліберальних обмежень влади, звуженням реального плюралізму та підпорядкуванням інституцій держави стратегічним інтересам правлячої еліти. Угорський варіант неліберальної демократії сформувався як політичний проєкт, у межах якого виборча легітимність використовується для виправдання концентрації влади, а ідеї національної єдності, традиційних цінностей і суверенітету – для ідеологічного оформлення авторитарної трансформації держави. Саме тому концепт неліберальної демократії є не лише аналітичною категорією, а й ключем до розуміння природи орбанізму як специфічного різновиду сучасного правого авторитарного популізму.

1.3. Аналіз джерел та літератури

Дослідження політичного режиму Віктора Орбана, особливостей його трансформації та впливу на внутрішню і зовнішню політику Угорщини ґрунтується на широкому колі наукових праць, аналітичних матеріалів, міжнародних доповідей і публіцистичних джерел. Наявна джерельна база дозволяє комплексно розглянути процеси демократичної трансформації угорської держави, еволюцію політичної системи країни, механізми консолідації влади партією «Фідес», а також специфіку формування концепції так званої «неліберальної демократії».

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці, присвячені сутності політичних режимів, особливостям їх функціонування та трансформації. Важливе значення мають роботи Т. Борка, який розкриває основні підходи до визначення політичного режиму та його структурних характеристик [3]. Поглибленому розумінню взаємозв'язку між політичним режимом і розвитком державних інститутів сприяють дослідження Р. Козаченка [13] та І. Соколової [26]. Загальнотеоретичні аспекти функціонування політичної влади та державної політики висвітлені у працях О. Дем'янчука [8], В. Парсонса [18], а також у вітчизняних підручниках з політології за редакцією М. Гетьманчука [20] та Ф. Кирилюка [21].

Особливе місце в дослідженні займають наукові праці, присвячені авторитарним тенденціям та гібридним політичним режимам. Теоретичні засади аналізу авторитаризму представлені у роботах А. Гарбадина та Д. Ільницької, які розглядають сучасні підходи до типологізації авторитарних режимів та їх основні ознаки [6]. Важливими для розуміння сучасних трансформацій демократії є праці Д. Коллієра та С. Левітського, які досліджують концептуальні модифікації демократичних режимів [36], а також роботи Р. Фоа та Я. Маунка щодо процесів демократичної деконсолідації в сучасному світі [39]. Значний інтерес становлять

дослідження Н. Бедирової-Сабов, присвячені оцінці рівня демократичного розвитку держав за методологією Nations in Transit [2].

Окрему групу становлять праці, присвячені феномену неліберальної демократії, який став одним із ключових елементів політичної доктрини Віктора Орбана. Концептуальні основи цього явища досліджуються у роботах Н. Кадук [12] та І. Застави [11]. Саме через призму неліберальної демократії більшість сучасних дослідників пояснюють трансформацію угорської політичної системи після 2010 року, коли уряд Орбана розпочав масштабне реформування державних інститутів, судової системи, виборчого законодавства та медіапростору. Таку можливість В. Орбан отримав завдяки перемозі його партії ФІДЕС на виборах 2010 року до Державних Зборів Угорщини, результати яких подані в Додатку В (див. Додаток В).

Найбільш ґрунтовний аналіз політичного розвитку сучасної Угорщини представлений у працях українських дослідників. Значну увагу проблемам еволюції угорського політичного режиму приділяє Д. Ткач. У своїх роботах він простежує шлях Угорщини від демократичної моделі до системи з виразними авторитарними ознаками, аналізує взаємовідносини між владою та опозицією, а також досліджує політико-психологічний портрет самого Віктора Орбана [27; 28; 29]. Цінними для дослідження є висновки автора щодо поступової концентрації влади в руках правлячої партії та персоналізації політичного режиму.

Вагомий внесок у дослідження сучасної Угорщини зробили А. Приходько та Д. Фірсанов. А. Приходько аналізує особливості формування партійної системи з домінуючою партією та трансформацію угорського політичного режиму від консолідованої демократії до гібридної форми правління [22; 23]. Д. Фірсанов і О. Дем'янчук досліджують чинники стійкості режиму Віктора Орбана, звертаючи увагу на роль інституційних змін, політичної культури та контролю над державними ресурсами [30].

Важливе місце в історіографії проблеми займають праці, присвячені функціонуванню демократії та демократизаційним процесам в Угорщині.

Серед них варто виділити дослідження В. Бусленка, який аналізує особливості сучасних демократизаційних процесів у країні та трансформацію угорської опозиції в умовах домінування партії «Фідес» [4; 5]. Значний інтерес також становить робота Ю. Остапця та А. Радько, присвячена впливу парламентських виборів 2022 року на конфігурацію партійної системи Угорщини, що детально проілюстровано результатами виборів до Національної Асамблеї Угорщини (див. Додаток Г) [16; 17].

Особливу увагу дослідники приділяють феномену «орбанізму» як специфічної політичної моделі. У цьому контексті заслуговує на увагу праця В. Грубова та В. Свинаренка, які розглядають «орбанізм» як виклик європейській солідарності та демократичним цінностям Європейського Союзу [7]. Автори акцентують увагу на поєднанні націоналізму, консерватизму, популізму та централізації влади як основних складових політичної системи Орбана.

Серед зарубіжних досліджень важливе значення мають праці З. Адама, який аналізує режим Орбана через концепцію авторитарного популізму та досліджує вплив російсько-української війни на політичну риторику угорського прем'єр-міністра [31; 32]. Важливими є також роботи А. Бозокі, який характеризує Угорщину як гібридний режим, що функціонує під зовнішніми обмеженнями з боку Європейського Союзу [34], а також дослідження А. Пірро щодо механізмів реалізації «неліберального сценарію» в Угорщині та Польщі [48].

Важливим джерелом для оцінки стану демократії в Угорщині є міжнародні аналітичні звіти. Насамперед це щорічні доповіді Freedom House, які фіксують поступове погіршення демократичних показників країни та відносять сучасну Угорщину до категорії держав із частково вільним політичним режимом [40; 51]. Додаткове значення мають матеріали міжнародних правозахисних організацій, зокрема доповідь Human Rights Watch, присвячена аналізу впливу нової угорської конституції та законодавчих змін на стан прав людини й демократичних інститутів [50].

Окремий напрям досліджень стосується особистості Віктора Орбана та його ролі у формуванні сучасної політичної системи Угорщини. У цьому контексті важливими є праці Д. Ткача [29], В. Ємельянова [9] та А. Метельської [15], які дозволяють проаналізувати лідерські якості політичних керівників, особливості персоналізації влади та вплив іміджу лідера на функціонування політичного режиму.

Для аналізу зовнішньополітичного курсу Угорщини важливими є публікації С. Сидоренка [25], О. Каракуца [10], а також праці З. Адама [32], у яких розглядаються відносини Угорщини з Європейським Союзом, Російською Федерацією та Україною. Ці дослідження дозволяють простежити еволюцію зовнішньополітичних пріоритетів уряду Орбана та оцінити наслідки його політики для регіональної безпеки й європейської інтеграції.

Таким чином, аналіз наукової літератури та джерельної бази свідчить про значний інтерес дослідників до феномену політичного режиму Віктора Орбана. Водночас більшість праць зосереджена або на окремих аспектах функціонування угорської політичної системи, або на загальних питаннях демократичного відступу та неліберальної демократії. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження трансформації політичного режиму Віктора Орбана, механізмів консолідації влади, особливостей внутрішньої та зовнішньої політики сучасної Угорщини, а також їхнього впливу на демократичний розвиток держави та європейський політичний простір.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було розглянуто теоретичні засади дослідження трансформації політичних режимів та визначено концептуальні підходи до аналізу політичного розвитку сучасної Угорщини в період прем'єрства Віктора Орбана. Встановлено, що політичний режим є однією з ключових категорій політичної науки, яка характеризує способи здійснення влади, особливості взаємодії держави і суспільства, рівень забезпечення прав і

свобод громадян, а також механізми функціонування політичних інститутів. Аналіз наукових підходів засвідчив, що найбільш комплексне розуміння політичного режиму забезпечує соціологічний підхід, який враховує не лише формально-правові характеристики влади, а й реальні політичні практики, соціальні чинники та особливості політичної культури.

З'ясовано, що у сучасній політичній науці політичні режими найчастіше поділяють на демократичні та недемократичні, до яких належать авторитарні, тоталітарні та інші проміжні форми. Особливого значення в умовах сучасних політичних трансформацій набуває концепція неліберальної демократії, яка поєднує формальне збереження демократичних процедур із поступовим послабленням принципів верховенства права, політичного плюралізму та системи стримувань і противаг.

Дослідження концепції «неліберальної демократії» дало підстави стверджувати, що саме вона є ключем до розуміння політичного курсу Віктора Орбана та еволюції сучасного угорського політичного режиму. Встановлено, що після повернення до влади у 2010 році партія ФІДЕС використала демократичну легітимність для проведення масштабних інституційних реформ, які сприяли концентрації влади, посиленню контролю над державними інститутами та поступовому обмеженню механізмів політичної конкуренції. Угорська модель неліберальної демократії поєднує виборчу легітимність із консервативно-націоналістичною ідеологією, що дозволяє владі обґрунтовувати трансформацію демократичних інститутів необхідністю захисту національного суверенітету та традиційних цінностей.

Аналіз наукової літератури та джерельної бази показав наявність значного наукового інтересу до проблематики політичного режиму Віктора Орбана як серед українських, так і серед зарубіжних дослідників. Водночас встановлено, що більшість праць зосереджена на окремих аспектах функціонування угорської політичної системи, що актуалізує потребу в комплексному дослідженні трансформації режиму Орбана, механізмів його консолідації та впливу на демократичний розвиток Угорщини.

РОЗДІЛ 2.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК РЕЖИМУ В. ОРБАНА В УГОРЩИНІ

2.1. Шлях партії ФІДЕС до влади та особливості виборів 2010 року

Шлях партії ФІДЕС до влади в Угорщині є складним і багатовимірним процесом, який відображає як трансформацію самої політичної сили, так і глибокі зміни в угорській партійній системі в посткомуністичний період. Заснована у 1988 році як «*Fiatat Demokraták Szövetsége*» (Федерація молодих демократів), ФІДЕС спочатку позиціонувалася як молодіжна ліберальна партія з виразною антикомуністичною орієнтацією, що підтримувала ринкові реформи та європейську інтеграцію. Обмеження членства віковим цензом до 35 років підкреслювало її реформаторський і антисистемний характер, спрямований проти спадщини соціалістичного режиму. Однак уже в середині 1990-х років партія зазнала суттєвої ідеологічної трансформації, поступово змістивши свій політичний курс у бік консервативно-націоналістичної ідентичності, що стало визначальним чинником її подальшого успіху.

Еволюція ФІДЕС тісно пов'язана із загальною динамікою розвитку партійної системи Угорщини, яка після падіння комуністичного режиму пройшла кілька етапів становлення. На початковому етапі (1988–1994 рр.) сформувалася багатопартійна система, що виникла на основі трансформації опозиційних рухів у політичні партії та відновлення діяльності історичних політичних сил [1, с. 47]. У цей період було закладено нормативно-правові основи політичного плюралізму, зокрема через прийняття законів про свободу зібрань та об'єднань, що забезпечили легалізацію партійної діяльності та створення конкурентного політичного середовища. Наступний етап (1994–2010 рр.) характеризувався формуванням двоблокової системи поміркованого плюралізму, в межах якої відбувалася конкуренція між лівоцентристськими та правоцентристськими силами [5, с. 12]. Саме в цей період ФІДЕС поступово зміцнює свої позиції як провідна політична сила

правого табору, що дозволило їй сформувати уряд у 1998–2002 роках і закріпити статус ключового гравця на політичній арені.

Водночас вирішальне значення для приходу ФІДЕС до влади у 2010 році мали події електорального циклу 2006–2010 років, які спричинили глибоку кризу довіри до лівих політичних сил. Особливо резонансним стало оприлюднення у 2006 році виступу прем'єр-міністра Ференца Дюрчання, в якому він фактично визнав маніпуляції та викривлення інформації про стан економіки перед виборами [7, с. 130]. Це призвело до масових протестів, політичної нестабільності та значного падіння рейтингу соціалістів. У результаті відбулося руйнування попередньої конфігурації партійної системи, що супроводжувалося розпадом коаліцій, внутрішньопартійними конфліктами та зростанням суспільного запиту на альтернативну політичну силу. Саме в цих умовах ФІДЕС змогла позиціонувати себе як ефективна і відповідальна політична альтернатива, здатна забезпечити стабільність і порядок.

Суттєвим фактором трансформації політичного простору стало також виникнення нових партійних акторів, зокрема радикально правої партії «Йоббик» та партії «Політика може бути іншою», які відображали загальноєвропейські тенденції до фрагментації політичного поля та зростання популістських і протестних рухів [32, с. 171]. Проте, попри появу нових сил, саме ФІДЕС змогла консолідувати значну частину електорату, використовуючи поєднання національно-консервативної риторики, критики попередньої влади та апеляції до соціально-економічної стабільності.

Парламентські вибори 2010 року стали переломним моментом в історії сучасної Угорщини та ознаменували перехід до нової моделі партійної системи – системи з домінуючою партією. За результатами виборів виборчий блок ФІДЕС–ХДНП отримав 52,7 % голосів, що забезпечило йому конституційну більшість у парламенті, тоді як основні конкуренти значно поступилися за рівнем підтримки. Соціалістична партія набрала лише 19,3 %, а нові політичні сили – «Йоббик» і «Політика може бути іншою» – відповідно

16,6 % і 7,4 % [41]. Водночас низка традиційних партій, зокрема Союз вільних демократів, взагалі втратили здатність брати участь у виборах, що свідчило про глибоку трансформацію партійного ландшафту.

Особливістю виборів 2010 року стало не лише переконливе електоральне домінування ФІДЕС, а й те, що їх результати створили передумови для фундаментального переформатування політичної системи країни. Конституційна більшість дозволила правлячій партії ініціювати масштабні інституційні зміни без необхідності пошуку компромісу з опозицією, що фактично означає перехід від конкурентної багатопартійності до моделі політичного домінування. Таким чином, вибори 2010 року стали точкою інституційної трансформації угорської держави, після якої ФІДЕС перетворилася з одного з акторів політичної конкуренції на центральний елемент системи влади.

Таким чином, шлях ФІДЕС до влади був результатом поєднання внутрішньопартійної еволюції, трансформації партійної системи, кризи традиційних політичних еліт та ефективного використання суспільного запиту на зміни. Перемога на виборах 2010 року не лише забезпечила прихід Віктора Орбана до влади, а й започаткувала новий етап розвитку угорської політичної системи, який характеризується переходом до режиму домінуючої партії та створенням передумов для подальшої концентрації влади.

2.2. Конституційні та законодавчі зміни як інструменти авторитарної консолідації влади

Конституційні та законодавчі зміни стали одним із головних інструментів авторитарної консолідації влади Віктора Орбана в Угорщині, оскільки саме через право, а не через відкрите скасування демократичних інститутів, було здійснено глибоке переформатування політичної системи держави. Особливість орбанівської моделі полягає в тому, що вона не відмовилася від формальних процедур конституціоналізму, парламентаризму

та виборності влади, а навпаки – активно використовувала їх для легітимації поступової концентрації повноважень у руках правлячої еліти. У цьому сенсі закон і конституція перестали бути насамперед механізмами обмеження влади й дедалі більше перетворювалися на засоби її політичного самозбереження. Така практика цілком відповідає логіці неліберальної демократії, в якій виборча перемога трактується як мандат на радикальну перебудову інституційного порядку під інтереси правлячої більшості.

Після перемоги ФІДЕС у 2010 році конституційна більшість дала уряду змогу самостійно змінювати базові правила системи, а нова Fundamental Law набула чинності 1 січня 2012 року; міжнародні правозахисні організації ще тоді зазначали, що нова Конституція та пакет пов'язаних законів посилили можливості втручання влади у судову систему й медіасферу (див. Додаток Б) [42].

Ключовим рубежем у цьому процесі стало ухвалення нового Основного закону 2011 року, який не лише замінив попередню посткомуністичну конституційну архітектуру, а й заклав ідеологічно та інституційно нову модель держави. У тексті Основного закону було підсилено акценти на християнській культурі, національній ідентичності та традиціоналістському розумінні державності, що добре узгоджувалося з переходом Орбана від ліберальних позицій до консервативно-націоналістичної моделі політики [29, с. 136]. Однак ще важливішим був не символічний, а практичний ефект цих змін: нова конституційна конструкція відкрила шлях до ухвалення так званих кардинальних законів, для зміни яких потрібна кваліфікована більшість, а отже, значні фрагменти політичного порядку були «забетоновані» під довгострокові інтереси ФІДЕС. Саме так створювався режим, у якому можлива зміна уряду не обов'язково означає реальну зміну правил гри, бо правляча сила заздалегідь переводить ключові сфери державної політики в режим інституційної інерції [23, с. 124]. Венеціанська комісія у різних висновках щодо Угорщини неодноразово критикувала практику конституційних поправок, поспішне ухвалення змін

без належних консультацій та використання Основного закону для закріплення політичних пріоритетів уряду; у 2025 році вона окремо розглядала і нові зміни до Fundamental Law, наголошуючи на ризиках для прав людини, балансу влад і надзвичайного правового порядку [43].

Не менш важливою сферою авторитарної консолідації стало переформатування судової системи та системи стримувань і противаг. За Орбана правова система поступово втрачала ознаки автономного обмежувача влади і дедалі більше вбудовувалася у вертикаль політичної лояльності. Саме тому дослідники угорського режиму наголошують, що виконавча, законодавча і судова влада за його правління все більше перепліталися між собою, підтримуючи домінування ФІДЕС [44]. Через кадрові механізми, зміну повноважень інституцій, перерозподіл адміністративного контролю та постійне коригування законодавства було послаблено здатність судової влади функціонувати як самостійний арбітр. Хоча у 2023 році Угорщина під тиском ЄС ухвалила реформу, що посилила повноваження National Judicial Council, Європейська комісія у 2024 і 2025 роках усе одно зазначала, що проблеми залишаються, зокрема щодо якості законодавчого процесу, антикорупційної системи, тиску на незалежні інституції та реального функціонування стримувань і противаг [30, с. 330].

Важливим інструментом режимної консолідації стали також зміни у виборчому законодавстві та загалом у правилах політичної конкуренції. Після 2010 року ФІДЕС не просто використала свою популярність, а інституційно адаптувала виборчу систему так, щоб перетворювати відносну електоральну перевагу на стійке парламентське домінування. Саме тому зміни до округів, процедур адміністрування виборів, функціонування виборчих органів і механізмів перерахунку голосів слід розглядати як частину ширшої стратегії авторитарної інженерії, а не як технічні реформи. Це цілком узгоджується з тим, що, як зазначають дослідники, Угорщина перейшла від моделі конкурентної багатопартійності до системи з домінуючою партією [17, с. 82]. Freedom House прямо вказував, що

джеримендеринг нових округів і непропорційний розподіл переваг для прихильників ФІДЕС допомогли закріпити владу Орбана, а документи ОБСЄ за 2026 рік фіксували, що виборче законодавство знову зазнало численних змін, зокрема щодо меж округів, функціонування National Election Commission та процедур голосування, причому багато співрозмовників місії висловлювали занепокоєння відсутністю інклюзивних консультацій і тим, що низка ключових рекомендацій попередніх місій так і не була виконана [43].

Окремого значення для авторитарної консолідації набули закони, спрямовані на обмеження медіаплюралізму, громадянського суспільства, академічної автономії та прав окремих соціальних груп. Такі акти не завжди змінювали саму форму режиму, але істотно звужували соціальний простір, у якому могла б виникнути ефективна альтернатива владі. У цьому контексті показовими були антиіммігрантські закони, норми, що ускладнювали роботу незалежних медіа, журналістів, університетів і НУО, а також пакет останніх змін, пов'язаних із «захистом суверенітету» та «конституційною ідентичністю» [15, с. 117]. Freedom House у звітах за 2024–2025 роки зазначав, що Act LXXXVIII of 2023 on the Protection of National Sovereignty створив Sovereignty Protection Office, який може розслідувати діяльність медіа й громадських організацій, а Human Rights Watch у 2025 році критикувала нові зміни до Fundamental Law за загрозу правам людини, свободі зібрань і подальше підривання rule of law [51]. Одночасно у звіті HRW за 2025 рік наголошувалося, що уряд і далі жорстко обмежував свободу медіа та плюралізм, зокрема через контроль над медіарегулятором і політичний вплив на публічного мовника.

Зміст цих перетворень неможливо повністю зрозуміти без урахування особистісного й ідеологічного чинника Віктора Орбана. Його політична еволюція від молодого ліберала до лідера консервативного, націоналістично орієнтованого режиму безпосередньо відобразилася на характері правових змін. Конституція, кардинальні закони, медійні й виборчі реформи, політика щодо суддів, міграції чи «традиційних цінностей» не були окремими

рішеннями без спільної логіки – вони склали єдиний проєкт «іліберальної держави», в якій особиста влада лідера підкріплюється ідеологією національного захисту, а політичні суперники дедалі частіше сприймаються не як легітимні конкуренти, а як загроза системі [12, с. 17]. Саме тому Орбанів режим доцільно трактувати не як спонтанний дрейф у бік авторитаризму, а як послідовний процес правового оформлення політичної домінації, де зміни до конституції та законодавства стали основним механізмом авторитарної консолідації влади [31, р. 385–401]. ВТІ 2026 також описував ФІДЕС як силу, що після 2010 року вибудувала патронажно-олігархічну систему з дедалі вищим рівнем централізації й використання держави для утримання політичного контролю.

Відтак, конституційні та законодавчі зміни в Угорщині за правління Віктора Орбана були не супровідним елементом політичної трансформації, а її стрижневим інструментом. Через нову конституцію, кардинальні закони, реформування судової системи, маніпуляції виборчими правилами, обмеження медіа та громадянського сектору, а також ідеологізацію самого правового порядку було створено систему, у якій демократичні форми зберігалися, але їхній зміст дедалі більше підпорядковувався інтересам правлячої партії та її лідера. У цьому і полягає специфіка авторитарної консолідації орбанівського типу: вона здійснювалася не через скасування конституції, а через її переписування; не через ліквідацію закону, а через його політичне перепідпорядкування.

2.3. Вплив політичного лідерства В. Орбана на систему державного управління

Дослідження трансформаційних процесів у сучасних політичних системах Центральної та Східної Європи неможливе без детального аналізу угорського кейсу, де під впливом харизматичного та прагматичного лідерства Віктора Орбана відбулася радикальна перебудова архітектури

державного управління. Політичний режим, що сформувався в Угорщині після 2010 року, став уособленням явища «демократичного відкату», коли інституційні інструменти демократії використовуються для поступового демонтажу системи стримувань і противаг

. Феномен «орбанізму» у сфері державного управління полягає не лише у зміні персоналій у владних кабінетах, а у глибокій ревізії конституційних засад, виборчого законодавства та принципів взаємодії між гілками влади. Політичне лідерство в даному контексті постає як домінуючий чинник, що визначає логіку функціонування державного апарату, спрямовуючи його на реалізацію концепції «неліберальної держави». Такий перехід супроводжується активним використанням популістських наративів, апеляцією до національної ідентичності та християнських цінностей, що дозволяє легітимізувати високий рівень централізації виконавчої влади та посилення персоналістського контролю над стратегічними ресурсами країни.

У 1998 році Віктор Орбан привів Фідес до перемоги на виборах і у 35 років став наймолодшим прем'єр-міністром Європи, привівши наступного року Угорщину до НАТО.

У 2002 і 2006 роках він зазнав дві поразки на виборах і виніс з цього уроки.

Поразка 2002 року змінила його. «Націю неможливо перемогти», - сказав він своїм прихильникам, намагаючись переварити те, що щойно сталося [29, с. 137].

Ще 1993 року він вивів своїх депутатів з парламенту. Після 2002 року Віктор Орбан подружився з Арпадом Хабоні, інструктором бойових мистецтв і бізнесменом, який став його особистим гуру. Хабоні залишається надійним союзником і частиною бізнес-імперії, яка лежить в основі Фідес, але його рідко бачать на публіці.

Орбан повернувся на посаду під час світової економічної кризи у 2010 році і з того часу ще три рази перемагав на виборах до Державних зборів, отримавши конституційну більшість у законодавчому органі Угорщини.

Значення фігури Віктора Орбана в угорській та європейській політиці.

Орбан є центральною постаттю угорської політики з 2010 року, коли він вдруге став прем'єр-міністром. Під його керівництвом Угорщина перейшла від ліберальної демократії до того, що сам Орбан називає «іліберальною демократією» [27, с. 78]. Він значно посилив виконавчу владу, змінивши конституцію та ключові інститути. Впровадив «орбаноміку» – економічну політику, що поєднує елементи націоналізму та державного втручання. Просуває консервативні, християнські цінності та «традиційну» угорську культуру.

Його політика часто розглядається як загроза принципам ЄС щодо верховенства права та демократії. Став моделлю для інших популістських і націоналістичних лідерів у Європі. При його правлінні Угорщина постійно конфліктує з інституціями ЄС щодо питань міграції, свободи ЗМІ та незалежності судової системи. Підтримує тісні відносини з Росією та Китаєм, що впливає на зовнішню політику ЄС. Виступає за «Європу націй» замість більш інтегрованого ЄС [24, с. 207].

Орбан став символічною фігурою в дебатах про майбутнє європейської демократії та інтеграції, представляючи альтернативний, більш націоналістичний погляд на європейську політику.

Трансформація Віктора Орбана від ліберала до консерватора є одним з найбільш цікавих аспектів його політичної кар'єри. У ранній період (1980-ті - початок 1990-х) він починав як ліберальний антикомуніст. Виступив співзасновником ліберальної молодіжної організації «Фідес» (Альянс молодих демократів). Виступав за демократію західного зразка та вільний ринок.

Перехідний період його політичної кар'єри випав на середину-кінець 1990-х. Він поступово відходить від ліберальних позицій, у його промовах зростає націоналістична риторика, відбувається зближення з консервативними ідеями. І уже на кінці 1990-х, початку 2000-х років він перетворює «Фідес» на консервативну партію. Робить акцент на традиційні

цінності та національній ідентичності. Виступає з критикою глобалізації та ліберального інтернаціоналізму [29, с. 138].

Політичне лідерство Віктора Орбана стало визначальним чинником трансформації системи державного управління Угорщини, зумовивши її перехід від моделі консолідованої демократії до специфічної форми гібридного режиму, який дослідники часто ідентифікують як неліберальну демократію або інформаційну автократію [22, с. 120]. Вплив Орбана на державне управління проявляється насамперед через системне переформатування інституційного дизайну, де на зміну принципам стримувань і противаг приходить жорстка вертикаль виконавчої влади, зосереджена в руках прем'єр-міністра та підконтрольної йому правлячої партії «Фідес». Як зазначають дослідники, такий режим характеризується наявністю зовнішніх атрибутів демократії, таких як виборча система чи легальна опозиція, проте супроводжується низьким рівнем реальної участі громадян у прийнятті рішень та декоративністю політичних прав і свобод [1, с. 47].

Сутнісна характеристика орбанівської моделі державного управління полягає у створенні багатогранного політичного іміджу, який поєднує в собі раціональні та сакральні елементи для досягнення максимальної лояльності суспільства. Використання образу «ефективного менеджера» апелює до прагматичних очікувань громадян щодо економічної стабільності та порядку, що дозволяє уряду Орбана обґрунтовувати концентрацію ресурсів у руках виконавчої влади як необхідний захід для оперативного прийняття рішень. Водночас цей технократичний аспект доповнюється месіанською роллю «батька нації», який бере на себе персональну відповідальність за долю угорців, та «захисника традиційних цінностей», що виступає моральним орієнтиром у протистоянні з ліберальними трендами Заходу [15, с. 116]. Такий симбіоз ролей створює унікальний тип легітимності: централізація влади сприймається електоратом не як узурпація, а як природний і необхідний інструмент захисту національного суверенітету та ідентичності.

У практичній площині державного управління цей ідеологічний фундамент реалізується через механізми інформаційної автократії, де ключовим інструментом стає встановлення повного контролю над медіапростором. Створення потужного проурядового медіа-холдингу дозволяє домінувати в національному дискурсі, витісняючи альтернативні точки зору та формуючи єдину інтерпретацію подій, яка відповідає інтересам лідера [15, с. 118]. Паралельно із цим відбувається «державне захоплення» стратегічно важливих галузей економіки, що забезпечує режим необхідними матеріальними ресурсами для виконання популістських обіцянок та фінансування лояльних еліт. Відтак, державне управління трансформується із системи публічних інститутів у закриту корпоративну структуру, де політична доцільність домінує над адміністративною професійністю.

Особливу роль у цій системі відіграє маніпуляція історичною пам'яттю, зокрема експлуатація «Тріанонської травми», яка перетворюється на інструмент консолідації суспільства навколо постаті лідера як єдиного рятівника від історичної несправедливості. Це стає підґрунтям для радикальних законодавчих змін, найяскравішим прикладом яких є прийняття нової Конституції. Заміна терміну «держава» на «нація» у трудовому та правовому полі не є лише філологічною правкою; це фундаментальний зсув у державній філософії, що легітимізує втручання влади в приватні та громадські сфери під приводом захисту національних інтересів [16, с. 83]. Встановлення пріоритету християнських цінностей над принципом світськості влади остаточно завершує формування ідеологічного каркаса режиму, де релігія та традиція стають додатковими фільтрами для відсіву опозиційних ідей та зміцнення вертикалі управління.

Важливим аспектом впливу на держуправління є створення образу «зовнішнього ворога», що дозволяє мобілізувати прихильників і послаблювати опозиційне поле. Угорський досвід демонструє, як конфлікти з європейськими інституціями та персоналізовані кампанії проти окремих фігур, як-от Джорджа Сороса, стають інструментом внутрішньої державної

політики для захисту так званого «національного суверенітету» від мультикультуралізму та глобалізму [6, с. 185]. Таке політичне лідерство формує систему, де кожна ключова галузь – від освіти до економіки – має бути захищена від зовнішнього впливу, що на практиці означає її підпорядкування інтересам правлячої еліти.

Таким чином, з погляду методології управління, В. Орбан впровадив праворадикальний дискурс у державний апарат, де захист традиційної моделі сім'ї та боротьба з міграцією стали офіційними пріоритетами державної політики, що прямо впливає на законодавчу діяльність та роботу органів виконавчої влади. Це призвело до того, що Угорщина, за висновками міжнародних спостерігачів, продемонструвала шлях від демократії до певного типу авторитаризму, де державне управління перестає бути нейтральним інструментом обслуговування суспільних інтересів і перетворюється на механізм утримання влади конкретним лідером. Таким чином, орбанізм як управлінська практика базується на поєднанні популізму, контролю над інформаційними потоками та інституційної перебудови, що створює значні виклики для європейської солідарності та демократичних стандартів управління.

Висновки до розділу 2

Узагальнюючи результати другого розділу, слід зазначити, що становлення та розвиток режиму Віктора Орбана в Угорщині були зумовлені поєднанням політичних, інституційних та особистісних чинників. Прихід партії ФІДЕС до влади у 2010 році став наслідком її тривалої ідеологічної еволюції від ліберальної молодіжної організації до провідної консервативно-націоналістичної сили, а також результатом глибокої кризи довіри до традиційних лівоцентристських партій. Перемога на парламентських виборах 2010 року забезпечила ФІДЕС конституційну більшість, що створило передумови для масштабного перетворення політичної системи країни.

Встановлено, що ключовим механізмом консолідації влади стали конституційні та законодавчі реформи, які дозволили правлячій еліті суттєво

змінити інституційну архітектуру держави. Прийняття нового Основного закону, реформування судової системи, зміни виборчого законодавства, а також обмеження незалежності медіа й громадянського суспільства сприяли концентрації політичного контролю в руках ФІДЕС. При цьому демократичні процедури формально зберігалися, однак їхнє функціонування дедалі більше підпорядковувалося інтересам правлячої партії.

Доведено, що особисте політичне лідерство Віктора Орбана відіграло визначальну роль у трансформації системи державного управління. Поєднання популістської риторики, апеляції до національної ідентичності та традиційних цінностей із централізацією владних повноважень дозволило сформувати специфічну модель «неліберальної демократії». У межах цієї моделі державне управління дедалі більше орієнтувалося на забезпечення політичної стабільності та збереження домінуючих позицій правлячої еліти.

Отже, розвиток режиму Віктора Орбана після 2010 року характеризувався поступовим переходом від конкурентної демократичної системи до режиму домінуючої партії з ознаками демократичного відкату. Центральними чинниками цього процесу стали електоральне домінування ФІДЕС, цілеспрямоване використання правових механізмів для інституційної перебудови держави та персоналізований стиль політичного лідерства Орбана, який визначив основні напрями розвитку сучасної угорської політичної системи.

РОЗДІЛ 3.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ (2022–2026 рр.)

3.1. Інституціоналізація надзвичайного стану як механізм обмеження парламентаризму в Угорщині

Інституціоналізація надзвичайного стану в сучасній Угорщині стала одним із найбільш показових механізмів поступового обмеження парламентаризму та зміщення реального центру влади від представницьких інститутів до уряду і прем'єр-міністра. У класичному розумінні парламентська демократія передбачає, що саме парламент виступає основним майданчиком політичного представництва, законодавчого волевиявлення та контролю за виконавчою владою. Однак за правління Віктора Орбана угорська модель дедалі більше відходила від цієї логіки, оскільки формальне збереження парламентських процедур супроводжувалося поступовим звуженням їхнього реального змісту. Це дало підстави дослідникам говорити про поєднання демократичної оболонки з авторитарними практиками, коли легально сформована влада використовує інститути держави для само зміцнення та мінімізації ефективного політичного контролю.

Проблема надзвичайного стану в Угорщині не може розглядатися лише як технічний елемент антикризового управління, адже в орбанівській моделі вона перетворилася на інструмент тривалого переформатування співвідношення між законодавчою та виконавчою владою. Якщо на початкових етапах надзвичайні повноваження зазвичай пов'язуються з необхідністю оперативного реагування на виняткові загрози, то в угорському випадку вони поступово набули рис сталої практики урядування. Саме це є ключовою ознакою інституціоналізації: надзвичайний режим перестає бути короточасним винятком і починає функціонувати як майже нормалізований спосіб здійснення влади. У такій ситуації парламент формально не ліквідується, але його роль у прийнятті ключових рішень звужується,

оскільки уряд отримує можливість діяти через декрети, обходячи повноцінну парламентську дискусію та звичайний законодавчий процес [14]. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну угорська влада зберегла режим «state of danger», який прийшов на зміну ковідному надзвичайному режиму й дозволяв уряду керувати декретами та відступати від актів парламенту. У 2022 році законодавчу базу також було змінено так, щоб підставою для такого режиму стали «збройний конфлікт, війна або гуманітарна катастрофа» в сусідній державі [7, с. 129].

У політичному сенсі це означало істотне послаблення парламентаризму як системи стримувань і противаг. Парламент в умовах такої моделі все більше виконує функцію інституції, що легітимує вже прийняті рішення уряду, а не виступає автономним центром формування політики. Така тенденція особливо виразна в умовах тривалого домінування ФІДЕС, коли парламентська більшість не просто підтримує уряд, а фактично зливається з ним у межах єдиного механізму політичного контролю. Д. Ткач слушно зауважує, що «в сучасній Угорщині виконавча, законодавча і судова влада поступово переплітаються навколо підтримки правлячої сили, а сама країна дедалі більше набуває рис однопартійно контрольованої системи» [28, с. 92]. За таких умов надзвичайний стан не лише розширює інструментарій уряду, а й підкріплює загальну модель концентрації влади, в якій парламент втрачає свою самостійну арбітражну та контрольну функцію.

Особливу небезпеку для парламентаризму становить те, що надзвичайні повноваження в Угорщині почали застосовуватися не як суто реактивний механізм у межах чітко окресленої кризи, а як довготривала правова рамка, що дозволяє уряду розширювати сферу власного розсуду. Human Rights Watch прямо зазначала, що уряд продовжував використовувати надзвичайні повноваження на підставі «state of danger», запровадженого у 2022 році після повномасштабного вторгнення росії в Україну, і що ці повноваження дають можливість керувати декретами та переважати будь-

який акт парламенту; окремо з 2015 року діє і «state of crisis due to mass migration» [51].

У такому правовому середовищі сам принцип тимчасовості надзвичайного стану поступово нівелюється, а парламентська процедура дедалі частіше підпорядковується логіці урядової доцільності. Це повністю відповідає характеристикам неліберальної демократії, де виборчий мандат використовується як виправдання для розширення повноважень виконавчої влади та звуження простору інституційного контролю [12, с. 17].

У ширшому контексті інституціоналізація надзвичайного стану є складовою тієї політичної моделі, яку сам В. Орбан відкрито пов'язував із неліберальною демократією. Її зміст полягає в тому, що виборча легітимність і парламентська більшість трактуються як підстава для майже необмеженого владного маневру. Відповідно, надзвичайний стан стає не лише правовим режимом, а й елементом політичної філософії влади, в якій пріоритет віддається керованості, централізації та виконавчій ефективності, а не процедурній відкритості, парламентському балансу і публічній дискусії. Саме тому в угорських умовах режим надзвичайного стану слід трактувати не ізольовано, а як частину ширшого процесу авторитарної адаптації демократичних інститутів, коли формальна законність використовується для підриву змістовної демократії [1, с. 47]. Freedom House фіксувала, що угорська влада спочатку кілька разів продовжувала ковідний режим надзвичайних повноважень, а з листопада 2022 року перевела його в новий режим, пов'язаний із війною Росії проти України, після попередньої зміни законодавчих критеріїв у травні 2022 року [51].

Важливо підкреслити, що інституціоналізація надзвичайного стану в Угорщині не означає повного усунення парламенту з політичного процесу, однак суттєво змінює саму природу парламентаризму. Парламент у такій системі дедалі менше виступає осередком представницької демократії та дедалі більше функціонує як допоміжний елемент уже сформованої урядової вертикалі. Це посилює тенденцію до персоналізації влади, оскільки в умовах

надзвичайного режиму зростає політичне значення лідера, який постає як головний інтерпретатор загроз, носій «державної раціональності» та центральний суб'єкт кризового управління [9, с. 1061]. У свою чергу, така персоналізація влади добре узгоджується з орбанівським політичним стилем, заснованим на харизматичному лідерстві, ідеї національної мобілізації та апеляції до необхідності «сильної держави» в умовах зовнішніх викликів [7, с. 128].

Показово, що навіть у 2025 році в Угорщині тривало подальше правове коригування конституційної моделі надзвичайних ситуацій. Венеціанська комісія зафіксувала, що П'ятнадцята поправка до Основного закону, ухвалена парламентом 14 квітня 2025 року, містить зміни щодо «emergency situations», які набули чинності з 1 січня 2026 року [30]. За її оцінкою, з листопада 2020 року в країні безперервно діє «state of danger» – спочатку через пандемію Covid-19, а згодом через війну в сусідній державі; співрозмовники Комісії висловлювали занепокоєння широким використанням урядом надзвичайних повноважень і тим, що частина заходів не була пов'язана безпосередньо з самою надзвичайною ситуацією та могла спричиняти необґрунтовані обмеження прав людини [35]. Венеціанська комісія також наголосила на необхідності дотримання принципів необхідності, пропорційності, тимчасовості та ефективного парламентського й судового контролю за декретами, виданими під час надзвичайного стану. Це особливо важливо, бо сама Комісія зафіксувала, що нові положення вводять різні режими для «state of danger» і серйозніших станів, але при цьому не усувають системної проблеми тривалого існування надзвичайного правового порядку.

Відтак, інституціоналізація надзвичайного стану в Угорщині стала не епізодичним відступом від парламентської норми, а одним із системних механізмів трансформації політичного режиму. Вона сприяла зміцненню урядового домінування, зменшенню ролі парламенту як самостійного центру політичного контролю, послабленню культури стримувань і противаг та

нормалізації практики керування через декрети. У сукупності це дозволяє розглядати надзвичайний стан не лише як реакцію на кризу, а як інституційний ресурс неліберальної демократії орбанівського типу, в межах якої формальне збереження парламентських процедур поєднується з їхнім фактичним змістовним обмеженням. За оцінками правозахисних і моніторингових інституцій, саме така тривала практика *rule by decree*, разом із законами, що ускладнювали діяльність опозиції, журналістів, університетів та НУО, стала однією з характерних ознак угорського демократичного відступу в останні роки.

3.2. Зовнішньополітичні аспекти політики уряду В. Орбана: відносини з ЄС та позиція щодо України

Зовнішньополітичні аспекти політики уряду Віктора Орбана становлять один із ключових вимірів розуміння сучасного угорського політичного режиму, оскільки саме у сфері відносин з Європейським Союзом та у позиції щодо України найвиразніше проявилися суперечності між декларативною належністю Угорщини до євроатлантичної спільноти та реальним курсом орбанівського уряду.

Упродовж тривалого періоду правління ФІДЕС зовнішня політика Будапешта дедалі більше поєднувала формальну відданість членству в ЄС і НАТО з курсом на демонстративне відстоювання «суверенної» моделі ухвалення рішень, яка нерідко входила у конфлікт із загальноєвропейськими підходами. Така лінія була не лише елементом міжнародної стратегії, а й важливою складовою внутрішньополітичної легітимації влади, адже конфлікт із Брюсселем послідовно використовувався Орбаном як доказ його нібито особливої місії захисника національних інтересів від зовнішнього тиску [33].

Європейська комісія впродовж останніх років неодноразово пов'язувала замороження значної частини коштів для Угорщини з проблемами верховенства права, судової незалежності, корупції, свободи

медіа та державних закупівель, а після зміни влади у квітні 2026 року переговори нового керівництва Угорщини з ЄС прямо були спрямовані на розблокування близько 10 млрд євро, заморожених саме через суперечки з урядом Орбана [40].

У відносинах з Європейським Союзом уряд Орбана вибудував модель «конфліктної інтеграції», за якої Угорщина не ставила під сумнів формального членства в Союзі, однак систематично протиставляла себе його ціннісному та інституційному ядру. Такий підхід проявлявся у двох взаємопов'язаних напрямках. По-перше, Будапешт послідовно критикував механізми європейського контролю за дотриманням стандартів верховенства права, подаючи їх як політично мотивоване втручання у внутрішні справи держави. По-друге, угорський уряд дедалі частіше використовував своє право участі в ухваленні рішень ЄС як інструмент торгу, блокування або затягування рішень, що мали стратегічне значення для всього Союзу [39, с. 6]. Унаслідок цього Угорщина за В. Орбана перетворилася з проблемного, але інтегрованого члена ЄС на одного з головних внутрішніх опонентів поглиблення європейської солідарності.

У 2025 році Єврокомісія у своєму звіті про верховенство права щодо Угорщини продовжувала фіксувати структурні проблеми у сферах антикорупційної політики, медіаплюралізму, громадянського простору та якості законодавчого процесу, а Reuters у квітні 2026 року прямо описував перемогу Петера Мадяра як шанс на «перезавантаження» відносин з ЄС після багаторічних суперечок через орбанівські реформи [33].

Особливої гостроти відносини Орбана з ЄС набули після початку повномасштабної російсько-української війни, коли питання європейської єдності, санкційної політики та підтримки України стали визначальними для всього політичного порядку денного Союзу. Саме в цей період угорський уряд почав ще активніше застосовувати тактику гальмування загальноєвропейських рішень, апелюючи до необхідності захисту власних економічних і енергетичних інтересів.

Така поведінка формально пояснювалася прагматизмом, проте фактично вона сприяла послабленню зовнішньополітичної єдності ЄС та посилювала образ Угорщини як держави, що використовує кризу для шантажу європейських партнерів [32, р. 172]. У березні 2026 року в документах Європарламенту та європейських брифінгах прямо вказувалося, що Угорщина В. Орбана блокувала терміново потрібну підтримку ЄС для України, зокрема реалізацію великого пакета фінансової допомоги, а вже після виборів і відходу Орбана Єврокомісія повідомила про готовність до швидкого виділення Україні до 2,7 млрд євро та запуску раніше затриманого пакета на 90 млрд євро, який до того стримувався саме через позицію Будапешта [25].

Позиція уряду В. Орбана щодо України була однією з найбільш суперечливих складових його зовнішньої політики. Формально Будапешт не заперечував самого факту російської агресії та не виходив за межі євроатлантичних рамок настільки, щоб поставити під сумнів членство Угорщини у західних структурах. Проте на практиці ця позиція характеризувалася системним уникненням кроків, які могли б бути сприйняті як безумовна солідарність з Україною [25]. В. Орбан неодноразово виступав проти розширення військової підтримки Києва, демонстрував скепсис щодо санкційного тиску на Росію та послідовно просував риторику «миру», у якій відповідальність за затягування війни часто перекладалася не лише на Москву, а й опосередковано на західних союзників України.

Reuters у квітні 2026 року охарактеризував Орбана як «найзапеклішого ворога України в ЄС», наголосивши, що він систематично блокував пакети допомоги, виступав проти українських євроінтеграційних амбіцій і підтримував тісні політичні зв'язки з росією [19].

Водночас угорська позиція щодо України не зводилася лише до зовнішньополітичного прагматизму чи енергетичних розрахунків. Вона була глибоко вбудована у внутрішню політичну логіку режиму. Антиукраїнська або принаймні різко стримана риторика виконувала функцію мобілізації

консервативного електорату, якому влада пропонувала образ Угорщини як «острова миру», що нібито протистоїть безвідповідальному втягуванню Європи у війну. У цьому контексті Україна часто ставала елементом ширшої пропагандистської конструкції, де Брюссель, «ліберальні еліти», міграція, війна та загроза втрати суверенітету поєднувалися в єдину схему зовнішнього тиску на угорську націю [Бакланова Н.М., с. 48; Метельська А. В., с. 117].

У Reuters-матеріалах після виборів 2026 року прямо зазначалося, що навіть поразка Орбана була пов'язана не з відмовою ним від цього дискурсу, а радше з тим, що внутрішні економічні проблеми, інфляція, стан медицини та корупційні скандали переважили ефект багаторічної національно-оборонної риторики [10].

Окрему роль у формуванні політики Орбана щодо України відіграв енергетичний чинник. Угорщина зберігала високу залежність від російських енергоресурсів і саме це використовувалося урядом як один із головних аргументів проти жорсткішої лінії ЄС стосовно Москви. Будапешт послідовно наголошував, що різкий розрив із російськими поставками суперечить національним інтересам країни, а тому Євросоюз має враховувати угорську специфіку. Проте такий підхід об'єктивно посилював російський вплив і демонстрував межі реальної солідарності Орбана із західними партнерами в умовах війни [32, р. 170].

Уже після виборів 2026 року Reuters повідомляв, що і нова влада Угорщини ще змушена враховувати залежність країни від нафти, яка надходить через Україну трубопроводом «Дружба», що підтверджує глибину енергетичних обмежень, успадкованих від періоду В. Орбана. Водночас сам факт того, що ЄС просунув заборону на російський газ кваліфікованою більшістю попри спротив Угорщини і Словаччини, свідчить про зменшення здатності Будапешта ефективно блокувати стратегічні рішення Союзу в останній фазі орбанівського правління [40].

Суттєвою рисою зовнішньої політики уряду Орбана було також намагання постійно балансувати між формальною належністю до західних інституцій і підтриманням особливих відносин із неліберальними або антизахідними центрами сили. Цей баланс проявлявся у відносинах не лише з Росією, а й з Китаєм та частиною правопопулістських рухів у Європі й США. Угорський уряд розбудовував образ держави, яка не підкоряється «брюссельському диктату» та нібито має право на власну цивілізаційну траєкторію. Така стратегія добре погоджувалася із загальною концепцією неліберальної демократії, де зовнішня політика стає продовженням внутрішнього авторитарно-популістського проєкту [45, р. 9].

Reuters та європейські офіційні реакції після виборів 2026 року показали, що усунення Орбана було сприйняте не лише як внутрішня політична подія, а і як потенційний кінець тривалої фази, в якій Угорщина функціонувала як «проблемний союзник» усередині ЄС через проросійські симпатії, конфлікти з Брюсселем і блокування спільних рішень щодо України.

Отже, зовнішньополітичні аспекти політики уряду В. Орбана у відносинах з ЄС та у позиції щодо України засвідчили глибоку суперечність між формальною інтегрованістю Угорщини в європейські та євроатлантичні структури і фактичним курсом на конфронтаційний суверенізм, вибіркову солідарність та інструменталізацію міжнародних криз у внутрішньополітичних цілях. Відносини з ЄС за Орбана характеризувалися системними конфліктами навколо верховенства права, доступу до європейських фондів та права Будапешта блокувати загальносоюзні рішення, тоді як позиція щодо України поєднувала формальне визнання її суверенітету з практикою стримування допомоги, критикою санкцій та особливою чутливістю до російського фактора. Саме тому зовнішня політика Орбана була не автономним напрямом державної діяльності, а продовженням його внутрішньої моделі неліберального правління, де міжнародна конфронтація слугувала додатковим ресурсом утримання влади. Результати виборів у

квітні 2026 року і наступні переговори нового керівництва з ЄС засвідчили, що така модель дійшла межі своєї ефективності й залишила після себе не лише політичну поляризацію, а й серйозну кризу довіри Угорщини у відносинах із європейськими партнерами.

3.3. Політичні перспективи режиму в умовах появи нової опозиції (партія TISZA)

Поява партії TISZA стала найсерйознішим викликом для політичного режиму Віктора Орбана за весь період його тривалого домінування після 2010 року, оскільки вона змінила саму логіку опозиційної боротьби в Угорщині. Якщо після парламентських виборів 2022 року опозиційний табір перебував у стані глибокої дезорганізації, що було зумовлено провалом моделі «єдиного списку», ідеологічною строкатістю антиорбанівської коаліції та нерівністю умов політичної конкуренції, то поява нового суб'єкта в особі Петера Мадяра і партії TISZA відкрила інший сценарій розвитку політичного процесу. Відмінність нового опозиційного проєкту полягала в тому, що він не намагався відтворити слабку коаліційну формулу старої опозиції, а запропонував персоналізовану, політично гнучку та комунікативно сучасну альтернативу, здатну апелювати не лише до традиційного протестного електорату, а й до розчарованої частини колишніх прихильників ФІДЕС. На тлі тривалої деградації угорського демократичного середовища, яку міжнародні індекси описували як стан дефектної або гібридної демократії, така поява нового центру політичної мобілізації засвідчила, що навіть в умовах інституційно нерівної боротьби режим не є повністю закритим для внутрішнього переформатування.

Політичні перспективи режиму В. Орбана в умовах появи TISZA визначалися тим, що нова опозиція вперше за багато років змогла завдати удару не стільки по периферії режиму, скільки по його соціальній і символічній базі. На відміну від традиційної опозиції, яку ФІДЕС роками успішно маркував як «ліву», «проєвропейську без національного ґрунту» або

відірвану від «справжньої Угорщини», Петер Мадяр вийшов із середовища, близького до правлячої системи, і тому виявився набагато небезпечнішим суперником [49].

Його політична риторика поєднувала антикорупційний пафос, патріотичні акценти, критику олігархізації та апеляцію до законності, тобто використовувала ті самі технологічні та емоційні ресурси, на яких тривалий час трималася сама орбанівська модель влади [15, с. 117]. Саме тому виклик TISZA мав для режиму не лише електоральний, а й структурний характер: нова опозиція почала руйнувати монополію ФІДЕС на представництво консервативного, національно орієнтованого та антиелітарного виборця. Reuters упродовж 2026 року неодноразово описував TISZA як головну силу, що консолідувала протестний і молодший міський електорат та перетворилася на найпотужнішого суперника В. Орбана за 16 років [10].

Важливою ознакою нової політичної ситуації стало те, що змагання між ФІДЕС і TISZA набуло характеру не класичного протистояння «уряд – опозиція», а конфлікту двох моделей майбутнього Угорщини. З одного боку, режим В. Орбана продовжував спиратися на перевірену систему інституційної переваги, медійного контролю, державної дезінформації та поляризаційного дискурсу «ми – вони», що дозволяло йому тривалий час утримувати електоральну перевагу навіть за умов накопичення економічних і соціальних проблем [11]. З іншого боку, TISZA запропонувала образ «майбутньої Угорщини», яка поєднує консервативну ідентичність із деолігархізацією, відновленням правової держави та прагматичною нормалізацією відносин із Європейським Союзом. У ВТІ 2026 щодо Угорщини наголошувалося, що замороження коштів ЄС, корупція та олігархізація почали підривати самі матеріальні основи функціонування орбанівського режиму, який багато років спирався на патронажні мережі та контроль над ресурсами [51].

Перспективи режиму в цих умовах значною мірою залежали від того, наскільки ефективно влада могла використати свою звичну стратегію

інституційної оборони. Йдеться насамперед про маніпуляцію виборчими правилами, джеримендеринг, перевагу в медіапросторі, дискредитацію конкурентів через наративи «зовнішнього управління» та сек'юритизацію політичної конкуренції. Саме така модель і надалі залишалася ключовим інструментом самозбереження ФІДЕС [4, с. 29–31]. Однак парадокс ситуації полягав у тому, що інтенсивність цих атак проти TISZA мала і зворотний ефект: чим більше державний і провладний медійний апарат намагався маргіналізувати Петера Мадяра, тим більше він закріплювався в масовій свідомості як головний опонент системи. У політичній психології це цілком зрозумілий механізм: надмірний тиск з боку влади здатний формувати образ переслідуваного, але сильного претендента, який уособлює шанс на зміну правил гри [4, с. 30]. Reuters і AP фіксували, що саме молодші виборці, великі міста та протестно налаштована публіка стали ядром підтримки TISZA, тоді як опора Орбана дедалі більше зосереджувалася серед старших поколінь і сільських регіонів.

Показово, що поява TISZA змінила не лише конфігурацію опозиції, а й сам горизонт очікувань щодо майбутнього режиму. Якщо раніше політичні перспективи Орбана оцінювалися переважно крізь призму його стійкості, здатності нейтралізувати опозицію та інституційно адаптувати демократію під власні інтереси [22, с. 124], то з 2024–2026 років дедалі більше підстав з'явилося говорити про фазу реальної вразливості системи. Рейтинги TISZA у 2025–2026 роках не лише наздогнали ФІДЕС, а в низці авторитетних опитувань вивели партію Мадяра вперед; зокрема, Reuters повідомляв про стабільне випередження та навіть прогнози щодо двох третин місць у парламенті [51]. Ця динаміка свідчила, що режим втрачає монополію на політичну ініціативу і більше не може спиратися лише на інерцію власного домінування. У квітні 2026 року цей процес завершився фактичною поразкою Орбана на парламентських виборах: Reuters, AP і Reuters у подальших повідомленнях зафіксували, що TISZA не просто перемогла, а

здобула конституційну більшість, а сам В. Орбан визнав поразку після 16 років при владі.

Водночас сама поразка ФІДЕС не означає автоматичного демонтажу всіх структур орбанівського режиму, і саме в цьому полягає одна з головних особливостей політичних перспектив, що відкрилися з появою TISZA. За роки правління Орбану вдалося глибоко вмонтувати у політичну систему мережі лояльності, кадровий контроль, правові механізми впливу та інституції, які не зникають одномоментно після виборчої зміни влади [10]. Тому навіть за умови виборчого успіху нової опозиції постає питання про те, чи зможе вона здійснити реальну “деорбанізацію” системи, а не лише очолити державу, інституційна архітектура якої була тривалий час підпорядкована логіці неліберальної демократії. Reuters повідомляв, що саме ця обставина спонукала команду Петера Мадяра до переговорів з ЄС щодо швидкого розблокування коштів і підготовки законодавчих змін у сферах судової реформи, боротьби з корупцією, медійної свободи та держзакупівель.

Не менш важливим є й зовнішньополітичний вимір перспектив режиму. Поява TISZA не означала автоматичного переходу до радикально іншої риторики щодо України, війни чи ЄС, оскільки Петер Мадяр змушений був враховувати консервативність значної частини угорського електорату. Водночас принципова відмінність між ним і Орбаном полягала в іншому: якщо ФІДЕС використовував конфлікт із Брюсселем як елемент внутрішньої мобілізації та ідеологічного самоствердження, то TISZA зробила ставку на відновлення конструктивного діалогу з ЄС і повернення заморожених ресурсів [4, с. 32–33]. Reuters уже після виборів прямо пов’язував перемогу TISZA з очікуваннями розблокування мільярдів євро європейських фондів, поліпшенням інвестиційного клімату та послабленням політичної ізоляції Угорщини в межах ЄС і НАТО. У цьому сенсі поява нової опозиції змінила і міжнародні перспективи угорського режиму: питання вже полягало не лише в тому, як довго Орбан зможе зберігати владу, а й у тому, якою мірою

посторбанівська Угорщина зможе повернутися до більш передбачуваної європейської траєкторії розвитку.

Особливістю парламентських виборів в Угорщині є складна й змішана система голосування. В парламенті загалом 199 депутатів, серед яких 106 обирається в одномандатних округах (за принципом відносної більшості), 93 – за пропорційними списками [10]. Згідно з результатами голосування розподіл мандатів виглядає таким чином:

- опозиційна партія «Тиса» (TISZA) має 136 мандатів, за партійними списками отримала 52,4% (3,1 млн голосів);
- провладна сила «Фідес» (FIDESZ-KDNP) має 57 мандатів, за партійними списками набрала 39,1% (2,2 млн голосів);
- ультраправа націоналістична партія «Our Homeland Movement» (Mi Hazánk) має 6 мандатів, за партійними списками набрала 5,8% (340 тис. голосів).

Проевропейська партія «Демократична коаліція» (DK) разом із сатиричним політичним проєктом «Hungarian Two-Tailed Dog Party» (MKPP) не змогли подолати п'ятивідсотковий бар'єр, необхідний для входження до парламенту. У результаті цього партія «Тиса» отримала конституційну більшість, здобувши 136 депутатських мандатів при мінімально необхідних 133 для реалізації ключових змін до Основного закону. Водночас «Фідес» зазнала помітного скорочення представництва порівняно з парламентськими виборами 2022 року, коли вона мала 135 місць [51].

Рівень участі громадян у голосуванні досяг історичного максимуму – 79,5%, що відповідає понад 5,9 мільйона виборців і є найвищим показником за весь період сучасного розвитку угорської виборчої системи. Високу активність продемонстрували й виборці за межами країни: участь у голосуванні взяли близько 84 тисяч осіб із 90 тисяч зареєстрованих, що становить 93,4% [49].

Загалом виборчий процес відбувався в умовах, які характеризувалися значними інституційними перевагами для правлячої сили, що істотно

ускладнювало об'єктивне прогнозування перемоги опозиції. Насамперед це було пов'язано з наслідками реформ, здійснених за період перебування «Фідес» при владі. Йдеться, зокрема, про зміну меж одномандатних округів, скасування обмежень на фінансування виборчих кампаній, обмеження участі представників позапарламентських партій у Національній виборчій комісії, концентрацію медіаресурсів у руках провладних структур, а також використання механізмів так званого «виборчого туризму» і залучення голосів етнічних угорців за кордоном. З огляду на ці фактори, масштаби перерозподілу парламентських мандатів на користь опозиції стали безпрецедентними для новітньої історії Угорщини.

Після оголошення результатів Віктор Орбан визнав поразку своєї політичної сили та публічно привітав опозицію з перемогою. У своєму зверненні до прихильників Петер Мадяр окреслив основні пріоритети майбутнього уряду, серед яких – відновлення принципу верховенства права, забезпечення свободи медіа, активізація європейського курсу Угорщини, налагодження конструктивних відносин із сусідніми державами, а також ведення прагматичної політики у відносинах із Російською Федерацією. Серед перших кроків на посаді глави уряду він планує здійснити закордонні візити до Варшави, Відня та Брюсселя [10].

Отримання партією «Тиса» конституційної більшості відкриває перед нею широкий простір для глибокого переформатування державної системи, зокрема для внесення змін до Конституції та базових законів, які визначають функціонування найважливіших сфер суспільно-політичного життя. Йдеться насамперед про реформування виборчої системи, діяльності Конституційного суду, прокуратури, судової влади, місцевого самоврядування, сімейної політики, а також регулювання медіасфери. Серед пріоритетних ініціатив Петер Мадяр уже окреслив запровадження масштабних антикорупційних механізмів, старт процедури приєднання Угорщини до Європейської прокуратури, заснування Національного управління з повернення та захисту державного майна, а також закріплення на конституційному рівні норми про

обмеження перебування однієї особи на посаді прем'єр-міністра двома каденціями. Поряд із цим планується реорганізація урядового апарату через створення чітко профільованих міністерств і розширення участі громадян у виробленні та ухваленні політичних рішень [50].

Водночас нова влада зіткнеться з низкою серйозних правових, інституційних та економічних труднощів. За шістнадцять років перебування при владі «Фідес» сформувала складну систему політичного та адміністративного впливу, яка потенційно здатна гальмувати реалізацію навіть тих реформ, що матимуть підтримку конституційної більшості. Рішення парламенту можуть затримуватися або блокуватися Конституційним судом, який зазнав політизації, а також президентом держави, наділеним правом вето щодо законодавчих актів. Символічно, що Петер Мадяр уже відкрито закликав чинного президента Тамаша Шуйока скласти повноваження. Додатковим важелем впливу на майбутній уряд може стати й Бюджетна рада Угорщини, до складу якої входять призначені за часів «Фідес» особи, адже цей орган уповноважений блокувати державний бюджет через механізм вето.

Разом із розширенням можливостей конституційна більшість породжує і нові внутрішньополітичні ризики. Передусім «Тиса» неминуче опиниться під тиском надзвичайно високих суспільних очікувань, які сформувалися в її різноманітному електораті, і ці очікування потрібно буде максимально виправдати до наступних парламентських перегонів. Крім того, у довшій перспективі сама концентрація значного обсягу влади в руках однієї політичної сили за відсутності достатньо дієвих механізмів стримувань і протидії може створити загрозу поступового розмивання демократичних стандартів – подібно до того, як це свого часу сталося за правління «Фідес» [10]. Проте на нинішньому етапі Петер Мадяр публічно наголошує на відмові від такої моделі, акцентуючи на потребі відновлення принципу верховенства права як базової засади функціонування держави.

Зміна політичного керівництва в Угорщині має важливі наслідки і для стабільності Європейського Союзу, оскільки може сприяти зниженню рівня хронічної напруженості, яка накопичувалася всередині об'єднання впродовж років правління Віктора Орбана. Угорщина тривалий час систематично використовувала право вето для блокування низки принципово важливих рішень у межах європейських інституцій. Перемога «Тиси» та задекларована Петером Мадяром теза про те, що «місце Угорщини в Європі», свідчать про ймовірний курс на зближення з Євросоюзом і повернення до більш кооперативної та консенсусної моделі взаємодії. Не виключено також активізування регіонального співробітництва, зокрема через відновлення повноцінного політичного діалогу в межах Вишеградської групи.

Попри це, новий уряд отримав у спадок цілий комплекс проблемних питань у відносинах з ЄС, які накопичилися за попередні роки. Одним із ключових завдань для Петера Мадяра стане розмороження фінансових ресурсів Європейського Союзу, доступ до яких було обмежено. Для цього передбачається продовження переговорного процесу з Європейською комісією на основі чітко визначеного плану реформ і конкретних часових орієнтирів. Раніше ЄС висував Угорщині 27 вимог для розблокування фінансування, тому новому уряду доведеться оперативно просувати зміни у сфері судової системи, міграційного законодавства, антикорупційної політики та інших напрямів [51]. Водночас, з огляду на програмні положення партії «Тиса», не можна виключати, що між новим угорським керівництвом і європейськими структурами збережуться розбіжності з окремих стратегічних питань, зокрема щодо бюджету ЄС, спільної міграційної політики, енергетичного відмежування від Росії та подальшого розширення Союзу.

Підсумки виборів в Угорщині мають вагоме значення й у ширшому контексті поширення правопопулістських тенденцій у Центрально-Східній Європі. Переконливий успіх «Тиси» та її задекларований курс на поглиблення співпраці з Європейським Союзом потенційно можуть послабити позиції євроскептичного табору всередині самого ЄС, включно з

політичними групами на кшталт «Патріотів за Європу» в Європарламенті. Ті популістські лідери, які раніше ситуативно орієнтувалися на Віктора Орбана або використовували його політичний стиль як приклад, тепер можуть зіткнутися з посиленням тиску з боку європейських інституцій. Більше того, результати угорських виборів здатні вплинути і на загальну динаміку правопопулістських сил у державах, де вже наближаються нові виборчі цикли, оскільки демонструють можливість послаблення тривалого домінування таких режимів [10].

Отже, політичні перспективи режиму Віктора Орбана в умовах появи партії TISZA слід оцінювати як такі, що пройшли шлях від контрольованої стійкості до фази системної вразливості, а згодом – до виборчої поразки. Новизна TISZA полягала в тому, що вона зруйнувала багаторічну монополію ФІДЕС на правоконсервативний популістський дискурс, змогла об'єднати протестний і помірковано-консервативний електорат, обійти пастки старої опозиції та нав'язати владі боротьбу на полі, яке раніше повністю контролював Орбан. Водночас спадщина неліберальної інституційної перебудови, високий рівень суспільної поляризації та збереження впливових мереж старого режиму означають, що навіть після поразки Орбана боротьба за реальну трансформацію угорської політичної системи лише розпочинається.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було проаналізовано сучасні особливості функціонування політичного режиму Віктора Орбана, його вплив на демократичні інститути Угорщини та місце держави в системі європейських політичних відносин. Встановлено, що сформована після 2010 року модель влади поєднує формальне збереження демократичних процедур із суттєвим послабленням механізмів стримувань і противаг, що дозволяє характеризувати її як різновид неліберальної демократії або конкурентного авторитаризму.

Дослідження показало, що режим В. Орбана спирається на поєднання політичного популізму, національно-консервативної ідеології, централізації державного управління та контролю над ключовими суспільними інститутами. Значну роль у його стабільності відіграють персоналізація влади, використання дискурсу захисту національного суверенітету та формування образу зовнішніх загроз. Водночас концентрація політичних ресурсів у руках правлячої партії сприяла звуженню простору для політичної конкуренції та посиленню залежності державних інституцій від виконавчої влади.

Також встановлено, що еволюція угорського режиму стала предметом постійної уваги з боку міжнародних організацій та інституцій Європейського Союзу. Незважаючи на критику щодо стану верховенства права, незалежності судової системи та свободи медіа, уряд В. Орбана зберігає високий рівень внутрішньої політичної підтримки та продовжує реалізовувати власне бачення розвитку держави.

Отже, сучасний політичний режим Угорщини є результатом тривалого процесу інституційної та ідеологічної трансформації, в межах якого демократичні механізми поступово були адаптовані до потреб політичного домінування правлячої еліти. Досвід Угорщини демонструє, що трансформація демократичних режимів може відбуватися не через їхнє формальне скасування, а шляхом поступової зміни змісту та функціонування демократичних інститутів.

ВИСНОВКИ

Відтак, у ході нашого дослідження еволюції політичного режиму Угорщини в роки прем'єрства Віктора Орбана можемо підсумувати наступне:

1. У результаті аналізу теоретичних підходів до розуміння політичного режиму встановлено, що ця категорія є однією з базових у політичній науці, оскільки саме через неї розкривається спосіб організації, реалізації та легітимації державної влади, а також характер взаємодії між владою і суспільством. Політичний режим не зводиться лише до формально-інституційної будови держави, а охоплює ширший комплекс ознак, серед яких особливе значення мають механізми формування влади, роль політичних партій, ступінь дотримання прав і свобод, статус засобів масової інформації, співвідношення гілок влади, місце опозиції та характер політичного лідерства. Це дає підстави розглядати політичний режим як динамічну характеристику політичної системи, що поєднує інституційний, нормативний та поведінковий виміри. В науковій літературі найбільш поширеним є поділ політичних режимів на демократичні та недемократичні, а в межах останніх виокремлюють авторитарні, тоталітарні, автократичні та інші різновиди. Водночас така класифікація, попри її евристичну цінність, не завжди дає змогу повною мірою пояснити проміжні або змішані форми владарювання, що виникають у сучасних політичних системах. Саме тому важливими є більш деталізовані типології, зокрема концепція Х. Лінца, який виокремлював демократичний, авторитарний, тоталітарний, посттоталітарний і султаністський режими. Отже, теоретичний аналіз підтвердив, що сучасні політичні режими дедалі частіше мають гібридний характер, а для їх адекватного вивчення необхідно поєднувати класичні типологічні підходи з аналізом конкретних політичних практик, інституційних змін та форм політичного контролю. Саме такий підхід є найбільш продуктивним для дослідження угорського кейсу в період правління В. Орбана.

2. Дослідження концепції «неліберальної демократії» показало, що вона стала не лише публіцистичним чи ідеологічним маркером політичного курсу В. Орбана, а й інструментом легітимації поступової трансформації угорської держави від ліберально-демократичної моделі до режиму з виразними авторитарними рисами. Неліберальна демократія формально зберігає виборчі механізми, партійну конкуренцію та основні інститути представницької демократії, однак водночас демонструє тенденцію до послаблення верховенства права, обмеження реального плюралізму, звуження простору громадянських свобод та концентрації влади в руках правлячої еліти. У цьому сенсі концепція, запропонована Ф. Закарією, є продуктивною для пояснення угорської моделі, оскільки вона відображає ситуацію, коли демократичні процедури не супроводжуються належним функціонуванням ліберальних гарантій. В угорському контексті «неліберальна демократія» перетворилася на доктринальну основу політичного проєкту Орбана, в межах якого пріоритет надається державному суверенітету, «традиційним цінностям», національній ідентичності та сильному виконавчому центру, тоді як ліберальні принципи індивідуальних прав, інституційних стримувань і противаг та політичного плюралізму трактуються як вторинні або навіть загрозливі. Такий підхід сприяв переосмисленню демократії не як системи обмеженої влади, а як моделі, в якій виборча перемога розглядається правлячою силою як мандат на практично необмежене політичне домінування. Отже, концепція неліберальної демократії в угорських реаліях слугує ідейним виправданням демонтажу ліберально-демократичних інститутів і є ключем до розуміння логіки розвитку режиму В. Орбана.

3. Аналіз процесу становлення режиму ФІДЕС засвідчив, що прихід цієї партії до влади у 2010 році не був випадковим чи суто ситуативним явищем, а став результатом тривалої еволюції угорської партійної системи, яка пройшла шлях від початкової багатопартійності до двоблокового формату, а згодом – до моделі з домінуючою партією. Поступове зникнення

або ослаблення окремих впливових політичних сил, криза соціалістичного табору, втома суспільства від традиційних еліт і зростання підтримки правоконсервативного дискурсу створили сприятливі умови для політичного прориву ФІДЕС. У цьому контексті вибори 2010 року стали переломним моментом, оскільки вони відкрили можливість не лише для зміни уряду, а й для глибокого переформатування всієї політичної системи. Важливо, що перемога ФІДЕС означала не просто чергову зміну правлячої коаліції, а початок якісно нового етапу політичного розвитку Угорщини, пов'язаного з формуванням режиму домінуючої партії. Особливістю виборів 2010 року стало те, що їх результати дали В. Орбану та його політичній силі ресурс для масштабного інституційного втручання, зокрема для перегляду конституційних засад, зміни правил політичної конкуренції та посилення контролю над державними інститутами. Водночас успіх ФІДЕС був забезпечений не лише електоральною підтримкою, а й ефективним поєднанням лідерського чинника, популістської риторики, апеляції до традиційних цінностей і образу сильної влади, здатної подолати кризу. Таким чином, вибори 2010 року слід розглядати як точку інституційного запуску орбанівського режиму, а становлення ФІДЕС – як процес перетворення партії з одного з конкурентів у партійній системі на центральний механізм політичного домінування.

4. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що конституційні та законодавчі зміни стали одним із ключових інструментів консолідації влади в руках В. Orbana та партії ФІДЕС. Їхнє значення полягає не лише у формальному оновленні правової бази держави, а насамперед у створенні інституційного середовища, в якому політичне домінування правлячої сили набуло системного й довготривалого характеру. Через законодавчі новації влада отримала можливість переформувати баланс між гілками влади, посилити виконавчий центр, зменшити ефективність парламентського контролю, звужити автономію незалежних інституцій та ускладнити умови для реальної політичної конкуренції. Особливо показовим є те, що

конституційні перетворення в Угорщині були спрямовані не стільки на модернізацію демократичної системи, скільки на її адаптацію до логіки режимного самозбереження. Внаслідок цього право перестало виконувати виключно обмежувальну функцію щодо влади й дедалі більше перетворювалося на інструмент її політичного укріплення. Законодавчі зміни сприяли інституціалізації асиметрії між владою та опозицією, між державою та громадянським суспільством, між формальним демократичним процесом і фактичним контролем над ним. Отже, саме через конституційно-правові механізми режим В. Орбана зміг перейти від електоральної перемоги до стабільної авторитарної консолідації, зберігаючи при цьому зовнішні ознаки демократичної держави.

5. Аналіз сучасного стану політичного режиму Угорщини у 2022–2026 роках показав, що він зберігає основні риси неліберальної демократії з чіткою тенденцією до подальшої концентрації влади, посилення контролю над політичним полем і використання надзвичайних механізмів управління для обмеження повноцінного парламентаризму. На цьому етапі режим В. Орбана характеризується поєднанням інституційної стабільності та політичної вразливості: з одного боку, правляча партія все ще спирається на сформовану систему адміністративного, медійного та нормативного контролю, а з іншого – дедалі виразніше стикається з викликами, що підривають її монополію на представництво суспільних інтересів. До таких викликів належать суспільна втома від тривалого домінування ФІДЕС, зростання запиту на альтернативу, ерозія довіри до традиційної опозиції та поява нових політичних акторів, здатних мобілізувати протестний і помірковано-консервативний електорат. Особливе значення в цей період має поява партії TISZA та постаті П. Мадяра, які засвідчили, що виклик режиму може виходити не лише з боку ліберальної або лівої опозиції, а й із середовища, близького до консервативного електорального ядра самої влади. Це створює якісно нову ситуацію, за якої режим змушений реагувати не лише на зовнішню критику, а й на внутрішній ідеологічний розкол у правому

полі. Водночас серйозним викликом для Угорщини залишаються зовнішньополітичні суперечності, насамперед напруженість у відносинах з ЄС, неоднозначна позиція щодо України та прагнення Орбана до балансування між західними союзниками і авторитарними центрами впливу. У сукупності це свідчить, що сучасний угорський режим увійшов у фазу, коли його стійкість залежить уже не тільки від ефективності інституційного контролю, а й від здатності адаптуватися до нової конфігурації опозиції, суспільних настроїв та геополітичних змін. Отже, у 2022–2026 роках режим В. Орбана постає як політично укорінений, але вже не безальтернативний, а його подальший розвиток визначатиметься співвідношенням між ресурсами владної консолідації та динамікою нових викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакланова Н.М., Букач В.М. Прояви політичної антикультури в «молодих демократіях» Центральної та Східної Європи: кейс Угорщини. *Politicus*. 2020. Випуск 1. С. 46–51.
2. Бедирова-Сабов Н.О. Емпіричні вектори режиму консолідованої демократії: універсальний підхід Nations in Transit. *Politicus*. 2018. Випуск 5/6. С. 35–39.
3. Борко Т. М. Політичний режим: суть та основні підходи щодо його визначення. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10527/1/123-127.pdf>
4. Бусленко В. В. Переформатування опозиційного поля Угорщини в 2022–2025 рр. як виклик політичному режиму Віктора Орбана. *Вісник ДонНУ імені Василя Стуса*. 2026. № 4. С. 28-34
5. Бусленко В.В. Сучасні демократизаційні процеси в Угорщині. *Політичне життя*. 2021. № 3. С. 11–18.
6. Гарбадин А., Ільницька Д. Теоретико-концептуальні засади дослідження та типологізації авторитарних режимів. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2021. Випуск 36. С. 183-189
7. Грубов В., Свинаренко В. Угорський «орбанізм» як виклик європейській солідарності. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2022. № 5(2). С. 126–141.
8. Дем'янчук О. Державна політика і державне управління: політологічні аспекти. Монографія. Київ: Факт, 2008. 272 с.
9. Ємельянов В. М. Лідерські якості на державній службі: проблемні питання. *Publ. upr. reg. rozvit.* 2020, 10. С. 1059-1084
10. Каракуц О. Парламентські вибори в Угорщині – 2026: результати та наслідки для внутрішньої і зовнішньої політики держави. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/parlamentski-vybory-v-uhorshchyni-2026-rezultaty-ta-naslidky>

11. Застава І. В. Концепт неліберальної демократії в політичній науці. 2024. URL: <https://scholar.google.com/citations>
12. Кадук Н. І. Концептуальні засади неліберальної демократії. Регіональні студії. 2019. № 18. С. 16-19
13. Козаченко Р. А. Політичний режим та його вплив на розвиток правової системи. Правовий часопис Донбасу. 2024. № 4. С. 16-20
14. Кудрін Ф. Європарламент постановив, що Угорщина більше не може називатись демократією. URL: <https://tyzhden.ua/News/255696>
15. Метельська А. В. Імідж лідера – одна з основних причин появи медіакратій та інформаційних автократій. Політику. 2022. №. 1. С. 115-121
16. Остапець Ю. О. Вплив парламентських виборів в Угорщині 2022 року на акторний склад та конфігурацію партійної системи. Регіональні студії. 2023. № 32. С. 81-86
17. Остапець Ю.О., Радько А.І. Вплив парламентських виборів в Угорщині 2022 року на акторний склад та конфігурацію партійної системи. Регіональні студії. 2023. № 32. С. 81–86.
18. Парсонс В. Публічна політика: вступ до аналізу./Пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2005. 520 с.
19. Політичний режим в Угорщині: загальне, особливе. URL: <https://www.krok.edu.ua/download/publikatsiji/tkach-dmitro-ivanovich/dmitro-tkach-publikatsiya-008.pdf>
20. Політологія : навчальний посібник / за ред. М.П. Гетьманчука. Львів, 2010. 232 с.
21. Політологія : навчальний посібник / Ф. Кирилюк, М. Обушний, М. Хилько та ін. Київ :Здоров'я, 2004. 776 с.
22. Приходько А. В. Динаміка політичного режиму Угорщини: від консолідованої демократії до «гібридності». Політикус. 2024. № 3. С. 120-125
23. Приходько А. Особливості формування партійної системи з домінуючою партією в угорщині упродовж 1990–2010 років. Вісник

Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2024. Випуск 55, с. 423–436

24. Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.

25. Сидоренко С. Антиукраїнський Орбан: що робитиме Угорщина після виборів «під знаком війни». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/04/4/7137219/>

26. Соколова І. О. Правова природа політичних режимів. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 47-49

27. Ткач Д. Влада та опозиція в Угорщині – зміна облич чи зміна курсу?. Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2018. № 7. С. 75-90

28. Ткач Д. І. Сучасна Угорщина – шлях від демократії до авторитаризму: історична ретроспектива. Проблеми всесвітньої історії. 2024. № 1(25). С. 86-103

29. Ткач Д. Політико-психологічний портрет Віктора Орбана. Вчені записки Університету «КРОК». 2021. (3(75), С. 133–142. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-133-142>

30. Фірсанов Д., Дем'янчук О. Стійкість політичного режиму Віктора Орбана в Угорщині. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2024. Випуск 54. С. 328–336

31. Ádám Z. Explaining Orbán: A Political Transaction Cost Theory of Authoritarian Populism. Problems of Post-Communism. 2019. № 66:6. Pp. 385–401. doi: 10.1080/10758216.2019.1643249

32. Ádám Z. Politicizing war: Viktor Orbán's right-wing authoritarian populist regime and the Russian invasion of Ukraine. The Impacts of the Russian Invasion of Ukraine on Right-wing Populism in Europe. / Eds. Gilles Ivaldi and Emilia Zankina. Brussels: European Center for Populism Studies (ECPS), 2023. Pp. 169–184.

33. Birch S. Globalization and the Quality of Elections. *Globalization and Domestic Politics: Parties, Elections, and Public opinion* / Eds. Jack Vowles and Georgios Xezonakis. Oxford: Oxford University Press, 2025. Pp. 176-189.

34. Bozóki A. An externally constrained hybrid regime: Hungary in the European Union. *Democratization*. 2018. №25:7. Pp. 1173–1189. doi: 10.1080/13510347.2018.1455664

35. Champion M. Trump, Bolsonaro, Meloni and the New Wave of Populism. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-11-26/trump-bolsonaro-meloni-and-the-new-wave-of-populism-quicktake>.

36. Collier David, Levitsky Steven. *Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research*. World Politics. 1997. Vol. 49. No. 3, pp. 430–451.

37. Demianchuk O. Political Power Distribution in Ukraine: Dynamics and Perspectives. *Магістеріум. Вид-во НаУКМА*. 2014. № 58. С. 61–66.

38. Ferejohn J. Incumbent performance and electoral control. *Public Choice*. 1986. № 50. Pp. 5–25.

39. Foa Roberto, Mounk Yascha. The Signs of Deconsolidation. *Journal of Democracy*. 2017. Vol. 28. Issue 1, pp. 5–15.

40. Freedom House. Reports. URL: <https://freedomhouse.org/reports>.

41. Haydanka Y. Trajectories of Democratic Transits in the Visegrad Group: Between Theory and Practice. *Europolity*. 2021. Vol. 15. Issue 1, pp. 177–203.

42. Hungary GDP Growth Rate 1992–2023. URL: <https://www.macrotrends.net/countries/HUN/hungary/gdp-growth-rate>.

43. Hungary's Magyar: oil flows via Druzhba pipeline could resume next week. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/hungarys-magyar-oil-flows-via-druzhba-pipeline-could-resume-next-week-2026-04-17.com>

44. Janjevic Darko. Orban ‘dropped any pretense’ of respecting rules. *Deutsche Welle*. 05.06.2020. URL: <https://www.dw.com/en/hungarys-orban-dropped-any-pretense-of-respecting-institutions-freedom-house-reports/a-53353596>.

45. Jurado I. Retrospective voting under supranational constraints. *Electoral Studies*. 2022. № 80. Pp. 1–8. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2022.102530>.
46. Morrow J. D. *Game Theory for Political Scientists*. Princeton: Princeton University Press, 1994. 376 p.
47. O’Neil A. Hungary: Unemployment rate from 2003 to 2022. URL: <https://www.statista.com/statistics/339859/unemployment-rate-in-hungary/>.
48. Pirro A. Forging, Bending, and Breaking: Enacting the «Illiberal Playbook» in Hungary and Poland. *Perspectives on Politics*. 2022. № 20(1). Pp. 86–101. doi: 10.1017/S1537592721001924
49. The European Elections Monitor (Результати парламентських виборів в Угорщині 2022-2026 р.). URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/eem/1969-viktor-orban-wins-for-the-fourth-time-in-a-row-in-hungary-s-generalelections>
50. Wrong Direction on Rights. Assessing the Impact of Hungary’s New Constitution and Laws. URL: <https://www.hrw.org/report/2016/02/16/wrong-direction-rights/assessing-impachungarys-new-constitution-and-laws>.
51. Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Віктор Орбан як лідер опозиції. 1997 рік

Додаток Б

«Угорці не житимуть за наказами іноземних держав» – заявив Орбан натовпу на площі Кошута 15 березня 2012 року

Додаток В

Результати виборів до Державних Зборів Угорщини 11 та 25 квітня 2010 року

Партії і блоки	Кількість отриманих мандатів	Представництво у парламенті (%)
ФІДЕС / ХДНП	263	68,14
Угорська соціалістична партія	59	15,28
За кращу Угорщину	47	12,18
Політика може бути іншою	16	4,15
Незалежні депутати	1	0,26

Кількість депутатських мандатів УСП та партії «ФІДЕС» за результатами парламентських виборів 1990-2010 років

	1990	1994	1998	2002	2006	2010
УПС	33	209	134	198	186	53
ФІДЕС	22	20	148	188	164	263

Додаток Г

Результати виборів до Національної Асамблеї Угорщини 3 квітня 2022 року

Партія / виборчий блок	Одномандатні округи, к-ть мандатів	Загально- державний округ, к-ть голосів (%), к-ть мандатів	Загальна к-ть мандатів	Відсоток мандатів, %
Виборчий блок «ФІДЕС» / ХДНП	88	(53,1 %) 47	135	67,8 %
Об'єднана опозиція «Об'єднані за Угорщину»	18	(35,0 %) 39	57	28,6 %
Партія «Наша Батьківщина»	00	(6,1 %) 6	6	3,0 %
Список німецької національної меншини	00	1	1	0,6 %
Всього	106	93	199	100